

UKRAINIAN **TRIDENT** BI-MONTHLY

Орган Української Національно-Державної Думки

Ч. 22. diasporiana.org.ua

БЕРЕЗЕНЬ — MARCH

1963

ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР
Української Народної Республіки
І ВСІХ ЇЇ ПРИХИЛЬНИКІВ
РАДІСНИМ
ХРИСТОС ВОСКРЕС!

СЕРДЕЧНО ВІТАЮТЬ

ГОЛОВНІ УПРАВИ УНДІС США І КАНАДИ

Євген ПАСТЕРНАК

До причин упадку Київської Княжої Держави

У зв'язку з посиленням конфлікту поміж Москвою і Пекіном, західно-європейська преса пригадує про глибокий історичний антагонізм усіх слов'ян до жовтої раси, що датується від часів татарської навали в тринадцятому столітті, і татарської неволі, що тягнулася 240 років для москалів і не повних сто років для українських земель. Татарська навала принесла тотальне знищення і культурному розумінні цілій Східній Європі і змінила її політичне обличчя, але в кінцевому висліді мала вона відмінні наслідки для України і Московщини. Нинішня теорія про „жовту небезпеку“, якій деякі європейські політики присвячують чимало місця, базується головню на подіях тринадцятого століття на Сх. Європи. Не треба однак забувати, що татари, або монголи, хоч і належать до тієї самої жовтої раси що й китайці, проте, в історичних часах вони були такими самими смертельними ворогами Китаю як і Європи, і цей історичний антагонізм поміж Монголією і Китаєм не закінчений ще й до нині.

Чому княжа Русь не зуміла оборонитись перед татарською навалою і втратила державність, і чому москалі, перебуваючи в татарській

неволі значно довше від українців, потрапили зміцнити свою державу і фактично збудували світову імперію? Це питання несумнівно буде завжди нас цікавити. Більшість наших (та й не тільки наших) істориків вказують як на головну причину поразки русичів у часі татарської навали на „княжі усобиці“, цебто на боротьбу поміж феодалними князями за владу. Та це пояснення нас не вдовольняє. „Княжі усобиці“ не були привілеєм київських, галицьких чи волинських князів тих часів: вони лежали в природі тодішнього феодалного устрою Європи. Боротьба поміж тодішніми пануючими феодалами була тотальна і охоплювала не тільки замки менших князів, але доходила й до верхів, до римського папського престолу, що вважався в ті часи завершенням політичної влади Священної Римської Імперії. Творчість Шекспіра — найбільшого англійського драматурга, є нічим іншим, як лише поезією княжих усобиць, з яких черпав поет свою тематику і надхнення.

Якщо ж ходить про боротьбу за владу серед московських князів, то вона ніколи не вгавала ані перед татарською навалою, ані під час

неї, ані в часі татарської неволі. Що більше: ця боротьба за владу на кремлівському престолі ніколи не припинялася аж до наших часів, виповнюючи московську історію рядом безприкладних мордів „на вершинах”. Не диво, що дехто тепер твердить, що шлях до панування в Кремлі є лиш один і він веде через піраміду групів, що завершується звичайно чашкою осганньої „коронованої” голови.

Княжі усобиці Київської Русі закінчилися з татарською навалюю. Тому причин упадку Київської Держави треба дошукуватися глибше.

Щоби зрозуміти причини військової поразки русичів під час татарської навали, — треба взяти під увагу характер слов'ян взагалі і характер їх ворогів. Усі слов'яни належать до арійської голузі народів, цілковито відмінної від татар-номадів. Велс у „Нарисі Історії” так характеризує арійців: „Іх примітивний віз тягнули воли. Передісторичні арійці не їздили кінями: вони не любили коней і мали дуже мало з ними до діла. Неолітичні монголи були народом коней, але неолітичні арійці були народом корів. Вони їли волоче, а не кінське м'ясо і протягом багатьох віків вони навчилися вживати волів, як тяглову худобу. Мандруючи з місця на місце для випасу худоби, вони тягнули своє „добро” волоком у запрягу волів, як південно-африканські бури. Вони були „мандрівниками”, але не в стислому розумінні номадів, бо вони порушувалися багато повільніше, аніж номадські народи”.¹⁾

Любов до рогатої худоби була доведена до стану культу, а дехто з арійців поклоняється „святим коровам” ще й нині.

Українці також затримали у своєму серці глибокий сентимент до вола аж до останнього часу і оспівали цього свого приятеля в господарці і в дорозі у своїх піснях. Сучасна українська фантазія створила собі образ українського козака обов'язково на коні, і то на „вороному”, але це не відповідає історичній правді. Засадничим родом зброї українців протягом минулого тисячоліття була піхота, і власне брак кавалерії в українському війську був причиною цілого ряду поразок від татарських часів аж до наших днів, до визвольних змагань 1918/20 років. У війнах Хмельницького гетьман мусів винаймати чужоземну кавалерію. — татарську кінноту, — щоб ставити чоло ворожим кавалерійським військам. В княжих часах засадничим родом війська був також важкий піхотинець, закутий у сталь — кольчугу або панцері. Ясно, що при тодішньому стані техніки такий рід зброї унеможливував масовість війська, бо був надто коштовним, і важка панцерна піхота цілковито була неспроможна ставити чоло новій в європейських умовах військо-

вій техніці — масовій кавалерійській атаці розгорнутою лавою. Крім того, закутий в сталь княжий дружинник не міг вийти в поле зимою, а тому, що всі напади татар відбувалися в зимових місяцях — з уваги на можливість форсування рік кавалерією — русичам не залишалося іншої можливості, як лише боронитися за мурами міст. Твердження деяких наших істориків, що княжі війська „боялися вийти в поле проти татар” треба розуміти так, що вони не могли вийти в поле при тодішній системі озброєння проти рухливої татарської кінноти.

Іншим моментом, що децидував про поразку слов'ян під час татарської навали — це була масовість татарського війська. Київ упав у грудні 1240 року штурмований півмільйоновою татарською армією під проводом Батия, внука Чингіз-Хана. Для порівняння згадаймо, що в часі воєн Хмельницького, отже чотириста років пізніше, гетьман України спромігся виставити таку кількість війська: у бою під Жовтими водами і Корсунем — 3000 козаків і 1500 татарської кінноти; в бою під Пилявцями — 6000 козаків і 3000 татар; у бою під Берестечком — 100.000 війська. „Велика Французька Армія” в часі походу на Москву в 1812 році мала спершу 600.000 війська, але вже в битві під Бородніним французи мали тільки 130.000 армію проти 120.000 москалів. Отже, півмільйонова татарська армія під Києвом у 1240 році — це було щось нечуване до того часу в історії Східної Європи, і усі об'єднані руські князі не могли, хоч би і хотіли, виставити армію, що бодай приблизно дорівнювала б силам ворога. Татарська військова тактика масової кавалерійської атаки розгорнутою лавою була революцією тогочасних понять від часів римських легіонів і римської піхотної фаланги. Ця тактика вплинула на зміну військової науки в Європі, а відійшла в минуле щойно протягом другої світової війни і була так глибоко закорінена у військовій традиції деяких європейських народів, що поляки, які були все добрими кавалеристами, пробували, як знаємо, атакувати німецькі танки кавалерією в часі останньої війни.

Врешті, важливою причиною поразки європейців у часі татарської навали були прикмети Батия, як полководця. Про цю справу пише Гіббон у своїй книжці „Занепад і упадок Римської Імперії”: „європейські історики щойно тепер починають розуміти, що успіхи татар, які проникли в Польщу і Мадярщину в 1241 році, треба завдячувати винятковим стратегічним здібностям Батия. Похід таких розмірів був взагалі понад спроможності й уяву тодішніх європейських володарів. Не було тоді в Європі жадного воєводи, починаючи з Фрид-

риха II і вниз від нього, що могли б дорівнювати бодай приблизно стратегії Батия. Треба також завважити, що татари завоювали Польщу і Мадярщину маючи докладні відомості про тодішнє політичне положення тих країв, вони мали несумнівно докладно розроблену шпигунську сітку, і в той самий час мадяри і інші християнські держави, як здитинілі варвари, ледве чи щось знали про своїх ворогів". а)

Під час татарської навали жодне інше європейське місто не зазнало такого тотального знищення, як Київ. Київ був уже тоді містом зі 100.000 населення, і жодне інше європейське місто тих часів не могло дорівнювати йому щодо краси і культурного розвитку. Його називали „Царгородом сходу”. Англійський історик, Еремія Куртін пише, що „бій за Київ тягнувся багато днів, і киявляни не піддалися, але загинули всі, не очікуючи помилування від татар. Чим більш завзято билосся населення, тим з більшим завзяттям татари руйнували рештки міста. Якщо і в інших здобутих містах татари спеціально вправляли морд і руйнацію, то в Києві виконували вони це з десятикратним завзяттям. Руйнники не пошанували навіть гробниць: вони викидали кості князів і топтали їх ногами".²⁾

Руїна була така велика, що коли Пляно Карпіні, папський легат до Великого Хана в Каракорум пройжджав через Україну і Київ у 1246 році, він бачив скрізь руїну і купи людських кістяків. У Києві він нарахував тільки двісті відбудованих хат.³⁾ Протягом цілого чотирнадцятого століття більшість Києва лежала в руїнах, але і в п'ятнадцятому столітті тільки частина Києва була відбудована, а він не вернув до колишньої слави й величі аж до наших часів. Оборонець Києва, боярин князя Данила Галицького, Дмитро, був приведений до Батия важко поранений і він сказав ці слова: „Русичі вміють пити чашу смерті”.

В дальшому поході на Мадярщину армія Батия розділилася на дві частини: головна сила під проводом хана пройшла через „Руську Брану” в Карпатах на Мадярщину, інша пішла на Польщу. В походах на Польщу, що відбувалися двома наворотами, в 1240 і 1241 роках, перший спротив спробували поляки ставити під Сандомиром, але в битві, що наступила, вони були цілковито розгромлені й понесли великі втрати. Король Болеслав IV, що був тоді на краківському престолі, втік з родиною в Карпати. Більшість польської шляхти пішла за його прикладом, втікаючи до Мадярщини та Німеччини. Побідні татари ввійшли в Краків і запалили місто, яке вони знайшли цілковито порожнім. Звідси вони пішли на Бреславль і взяли твердиню цього міста приступом. Під Ліг-

ницею, столицею Шлеська, що була під пануванням князя Генриха, татарам заступили дорогу поляки з 20-тисячною армією. Татари, що під команду мурзи Пета дещо переважали польські сили, розгромили поляків цілковито. Кінь під князем Генрихом був забитий, і князь, падаючи з коня, був контужений. Він сів на іншого коня і пробував утікати, але татарські коні були швидші, і татари зловили князя й відтяли йому голову. Скоро після цієї битви Батий почув про смерть великого хана Отогая і наказав усім військам швидкими маршами повернути за Волгу.

Деякі польські історики, а за ними дехто й з наших твердять, що польські війська зупинили татар, і на цій підставі присвоюють Польщі титул „перемурівки християнства”. На цю тему згадуваний нами англійський історик Е. Куртін пише: „Мадярщина і Польща, зруйновані навалою татар, були врятовані тільки тому, що їх країни були затісні для номадів-монголів, що хотіли мати свободу рухів, яку вони мали на Русі. Але мадяри і поляки, горді за свою свободу, хоч і були побиті й забрані в неволю в кожній битві з татарами, тлумачили це собі інакше, а саме, що Захід не боїться татарської навали. Рим, що завжди намагався прилучити Галицьке „королівство” до Римської Імперії, не вагався з гордістю вказувати Данилові про безпеку Заходу перед навалою і обіцяти, що, якщо він буде послухний „дійсній церкві”, він матиме таку саму волю. Папа вияснивав Данилові, що єдиним способом визволити країну з неволі, в яку вона дісталася за кару в „схизмі” — є „повернути” на лоно матері-церкви. Він обіцяв у тому випадкові поміч поляків і мадяр і всієї Римської Імперії, а також корону і королівський титул. Данило відмовився від корони і титулу, але цілком поважно просив військової помочі”.³⁾

Варто зупинитися над питанням, чому Україна, перебуваючи в татарській неволі не повних сто років, у висліді втратила державність, і чому Московщина, що в такій неволі перебувала 240 років, вийшла з неї як самостійне царство. В. Косаренко-Косаревич у своїй книжці „Московський Сфінкс” і брошурі „Москальство, Українство і решта немоскальства” дуже ясно розвиває думку, висловлювану вже й перед тим нашими істориками, що у випадку Московського Царства, що з нього пізніше постала Імперія, не було „скинення татарського ярма”, але „свідоме і продумане перейняття татарського дідицтва з усім, що до нього належало, чим стала Московія великою і потужною”.

Фактично Московія розпочала свій ріст в часі татарської неволі, використовуючи силу Золотої Орди для об'єднання всіх московських зе-

мель довкола Великого Князівства Московського, яке, до речі, дістало свій титул і права на підставі ханського „ярлика”. Коли об'єднання було закінчене (це сталося практично в 1471 р., після прилучення Великого Новгороду до Москви князем Іваном III), Золота Орда настільки послабла внутрішньо, що Москва могла рядити без помочі Великого Хана, але з поміччю татарських музр і на тих самих засадах, на яких була побудована імперія Чингіз-Хана. Ідею про Москву, як про „Третій Рим”, прийняв кн. Іван III після одруження з Зоєю Палеолог, грецькою принцесою, в 1472 році, а формальне „скинення татарського ярма” наступило в 1505 році, після того, як війська хана Золотої Орди, Ахмета не відважилися заатакувати московську армію, що стояла на другому березі ріки Оки. Від того часу й до нині московські засади побудови держави не змінилися: вони є ті самі, що й п'ятсот років тому, за часів Івана III. Івана Грозного, аж до наших часів, до Нікити Першого... Ті засади є — конечність побудови кожної держави на фізичному терорі, примусові і знищенню усіх, не тільки тих, що протидіють цим засадам, але також і потенційних „ворогів держави”. Знищення одної сотні навіть невинних людей, згідно з цими засадами, є виправдане, якщо поміж цими сто невинними припадково знайдеться один потенційний ворог... Характерним є, що московська біла еміграція, незалежно від „партійних” переконань, що інколи маркуються як „демократичні”, так само твердо вірить в згадані московські засади про побудову держави, як і кремлівські володарі.

Коротко по зв'язненню з „татарської неволі”, за часів Івана Грозного, ситуація в московській верхівці була така, що в часі походу на Лівонію в московській армії не було ані одного воеводи московського походження, а лиш самі татари, і незабаром по смерті Івана Грозного на московському престолі засів татарин, Борис Годунов. Коли в Москві після періоду так зв. „смутного віремени” довелось шукати за кандидатом до засновання іншої московської династії, — не було жодного боярина московського роду, щоби був гідним обрання на царський престол, і довелось, щоб оминути татарські роди, обрати Михайла з роду Романових, що їх дійсним прізвищем було Кобила (похідне від німецького Кембел), що їх предки прийшли в половині XIV століття з Прусії і вибилися при Іванові Грозному після того, як цей цар узяв собі першу жінку з роду Кобил-Захаріних Кошкіних — Анастасію.

Україня в тому самому часі пішла у своїм історичному розвитку цілком іншими шляхами. Після упадку Києва, постала інша дер-

жавно-політична концепція: Галицько - Волинської Держави, що шукала опертя на Заході Європи і що її значення для задержання української державно-політичної традиції значно перецінюють наші історики з різних причин, що їх годі тут докладно обговорювати.

Входить тут у гру передусім особа творця цієї державної концепції, князя Данила Галицького, що був несумнівно дуже непопулярною особою в українських землях, а зокрема в Київщині, після татарської навали. Це ж бо він, князь Данило, суверен усіх українських земель, не тільки що не зробив жодної спроби організувати оборону проти татарської навали, але утік сам і шукав захисту і особистої безпеки у князів мазовецьких, польських, залишаючи оборону своїх городів самим мешканцям. Уже після відходу татарської орди за Волгу він вернувся в українські землі, і тут мешканці міста Дорогочина дали йому відчутти свою думку про нього, коли замкнули перед ним браму міста. Очевидно, що суверен, який не вмів бути зі своїм народом в часі небезпеки, не є сувереном взагалі, і на популярності князя Данила не можна було й мріяти про об'єднання українських земель і про відновлення державної традиції.

Але й пізніша історія Галицько - Волинської держави дає нам дуже невеликі підстави припускати, що князі цієї держави знали, до чого вони стремлять і що вони залишили яку будь державно-політичну традицію своїм нащадкам. Столицю цієї держави без ніяких видимих пояснень пересозувано в трикутнику — Львів-Холм-Володимир, без виразного заміру збудувати в якому-будь осередку центр української культури і державної традиції. Виглядає також, що Галицько-Волинські князі цілком легковажили собі психологічне й політичне значення Києва, як столиці України, як також легковажили собі небезпеку для української держави зі Заходу: Польщі, Мадярщини і Німеччини. Тому й не диво, що коли на українські землі заявили свої претенсії князі литовські, посвоячені з князями Волинськими і Галицькими, то вони підбили українські землі практично без спротиву, бож цей підбій означав визволення з-під татарської неволі. Великий князь Литовський, Гедимін, залишив свою державу від Німану до долини Дніпра й Дністра, включаючи Київ. Ця держава, — пише згадуваний вище англійський історик України, — була своєрідна своєю структурою, населенням і релігією, була у більшій своїй частині руською, спеціально щодо мови. Українські князі (їх залишилося небагато після татарської навали) мали заспокоєні свої амбіції в українсько-литовській державі, маючи затвердження

своїх прав в удільних (фєвдальних) князівствах і бачучи цілковиту супремачію української культури над литовською з рівночасним звільненням від татарської небезпеки.

Тут треба зазначити, що Велике Князівство Литовське було цілковито безпечне перед татарами, і коли та сама татарська армія, що знищила Польщу, пішла в 1241 р. на Литву, вона дійшла тільки до Берестя, що був у руках українських князів, і знищила це місто цілковито, вирубуючи все населення від молодого до дорослого. Однак далі татари не пішли, бачучи цілковиту неможливість форсувати Пинські болота, навіть зимовою порою. Від того часу й до тепер жодна армія не пройшла цих болот, обминаючи їх з півночі чи півдня.

Автор Історії України, англієць В. Е. Д. Ален, цитує в своїй книжці історика Лапо, пише, що „після татарської навали руські землі сконцентрувалися довкола двох осередків: Литви і Москви і спочатку здавалося, що Литва матиме першенство перед Московією”, а потім В. Ален додає від себе: „Російські й українські історики цілком справедливо підкреслюють першенство руського елемента в Русько-Литовській державі, але вони забувають про тенденції, що намагалися з'єднати ту державу з Польщею”.) Ми від себе можемо додати, що певно наші історики забули, яка кров плала в жилах литовських князів. Цей кровний первень був цілковито відмінним від арийської, української крові, і змушував литовських князів до безнастанних і безпричинних воєн при факті цілковитої відсутності внутрішньої консолідації розлогої і різнонаціональної держави. В цій державі православна церква була домінуючою, але поруч з нею були й погани-литовці, і посилені магиск німецького ордену, і католицької Польщі. Та князі литовські, не звертаючи належної уваги на ці об'єктивні факти у власній державі, мріяли про прилучення й усіх московських земель до Великого Князівства, і саме тому син Гедиміна, Ольгерд, одружився з чисто політичних розрахунків з московкою, донькою Олександра, князя Тверського — Юліяною, бож Тверські князі в той час, конкуруючи з Московськими князями, добивалися в Золотій Орді „ярлика” на титул Великих Князів. З цього подружжя народився Ягайло, що зрадив інтереси Русько-Литовської держави і став основоположником династії Ягайлонів і творцем могутності Польщі.

Треба тут заважити, що й після злуки Литви з Польщею не всі литовські князі признали цю унію і як знаємо. Свидригайло, брат Ягайла, ціле своє життя боровся за самостійність українських земель. Але й інші князі литовські роди, як Саліги. Радивіли чулися довший час оборонцями руської віри й культури, заки не пополячилися.

У той час, як на руїнах Київської Княжої Держави поставали й реалізувалися інші державно-політичні концепції, — Київ мовчав, бож він, як знаємо, лежав протягом тих століть в руїнах. В руїні фактичній і психологічній, бож на місце знищеної княжої верхівки не вироста інша, що думала б про реалізацію державности. В боротьбі за українську державність Київ заговорив геть пізніше. Годі не завважити на цьому місці, що певно й гетьмани України, змагаючись за державність, також недоцінювали психологічного значення Києва, як столиці України, пересуваючи гетьманську столицю то в Чигирин, то в Батурин. Щойно після національної революції 1917 року піднесено значення Києва, як незаперечної столиці України, і цього значення не могли знищити большевики, що спершу намагалися понизити вагу Києва і пересунути центр тяжіння України на схід.

Говорячи про причини упадку Княжої Держави, годі не завважити на цьому місці ще один психологічний чинник, який рівнож не є піднесений нашими істориками на належне місце, як причиною до занепаду державно-політичної думки в Україні, — це є упадок Візантійської Імперії. Цей упадок тисячолітньої імперії наступив у квітні 1453 року після облоги і здобуття Царгороду султаном Мохамедом, і ця облога дуже нагадує облогу Києва татарами. Вона є надзвичайно яскраво описана в книжці О. Грищенка: „Мої роки в Царгороді”. Візантійський цар, як знаємо, просив допомоги проти турків у Західній Європі, але ця допомога ніколи не прийшла, бож ворожі зненавиджені „схизматицькій” Візантії західньо-європейці міркували: „не рухаймося, — хай візьмуть тебе турки, а ми від них відберемо тебе...”

По упадку Візантії витворилася порожнеча, яку протягом віків не було кому заловнити. Але незалежно від того, яку фактично роллю упадок Візантії відіграв у розвитку світової історії, в історії України це був величезний психологічний удар, що нагадував про татарську навалу, актуалізував „жовту небезпеку” і казав українській інтелектуальній верхівці з тривогою поглядати на схід і захід, — очікуючи зі сходу небезпеки, а з заходу — на жаль ніколи не реалізованої допомоги.

Треба заважити, що вже в цей час Україна і Литва вважали Москву своїм ворогом щонайменше таким самим грізним, як і Золоту Орду. Коли в 1380 році дійшло до війни поміж Великим Князем Московським, Дмитрієм (Донським) і ханом Золотої Орди — Мамаєм, українські князі під проводом Ягайла були в союзі з Золотою Ордою. Перемогу Дмитрія Донського над татарами на Куликовому полі деякі наші історики цілком помилково представляють,

як „побіду спільних слов'янських сил проти татар”. В дійсності не тільки українські й литовські війська, але й князь Рязанський Олег був тоді по стороні татар, проти князя Московського.

Підсумовуючи причини упадку Київської Княжої держави, бачимо Київську Русь-Україну як межову державу поміж Сходом і Заходом, поміж Азією і Європою. Ми могли б себе по праву називати „перемурівкою християнства”, хоч ми цілковито свідомі того, що цей титул не дасть нам ніяких прав ані привілеїв. В нашому положенні межової держави ми завжди оглядалися на Захід, хоч цей захід нас ніколи не розумів і ніколи не дав нам жодної допомоги. Певно, що наша тисячолітня історія повинна б навчити нас більшого реалізму в думанні і в політиці, і впевнити нас в тому, що так зв. „Захід” ніколи не здобувся на ширшу історичну перспективу в політиці, боронячи інтересів і засад, які в короткому майбутньому йшли на шкоду „Заходу”. Так було за татарської навали і Князя Данила, що шукав піддержки заходу, так було у випадку упадку Царгороду, і так було в часі останніх визвольних змагань України за незалежність.

Але не ставмо жодних вимог до Заходу. Ставмо вимоги до себе самих, бо, на жаль, ще

й досі наші сучасні „масові” політичні партії ледве чи розуміють величезне психологічне значення Києва, як ключового міста до панування не тільки над Україною, але й усім Сходом Європи, і вони, ці партії, ще й досі снують про політичну концепцію князя Данила, яка, на жаль, не виправдала себе в історичній дійсності і допровадила до заникну державности взагалі. Але це вже інша тема, що не належить до обговорення на цьому місці.

Використані джерела:

- 1) H. G. Wells — “The Outline of History”, Vol. I, p. 221
- 2) Idem Vol. II, p. 561
- 3) Jeremiah Curtin — “The Mongols in Russia”, p. 241
- 4) Idem p. 249
- 5) W. E. D. Allen — “The Ukraine — a History”, p. 38
- 6) Idem p. 44

Загально:

- М. Грушевський: „Історія України-Руси”
Ю. Тис-Крохмалюк: „Бої Хмельницького”
В. Косаренко-Косаревич: „Московський Сфінкс”
В. Косаренко-Косаревич: „Україністство, Москваїстство і решта Немоскаїстства”

Михайло КУЧЕР

В ШЕВЧЕНКОВІ РОКОВИНИ

I. ІСТОРІЯ ПАМ'ЯТНИКІВ Т. Г. ШЕВЧЕНКОВІ ДО РЕВОЛЮЦІЇ

Думка поставити пам'ятник Т. Г. Шевченкові у Києві в Україні далеко не нова. Виникла вона більше як сто років тому. Нормально пам'ятники не викликають сиротиву. Але не так було в царській Росії з пам'ятником Т. Шевченкові. „Страна господ, страна рабов” із „голубими мундірами” жандармів — за виразом Лермонтова — продовжувала знущатися над Т. Шевченком і після його смерті. Знущання над пам'яттю Т. Шевченка продовжується в далеко гіршій формі і в СССР.

Майже п'ятдесят років після смерті Т. Г. Шевченка уряд дозволив збирати гроші на влаштування конкурсу на пам'ятник поетові. Тоді утворився Об'єднаний Комітет, на чолі якого стали Михайло Коцюбинський, Микола Лисенко і Борис Грінченко.

Негайно проти наміру поставити Т. Шевченкові пам'ятник у Києві почалися напади московських реакційних елементів, включно із послами до Державної Думи та діячами розмірів губеніяльного та навіть повітового.

У вересні 1909 року Об'єднаний Комітет проголосив перший конкурс на проект пам'ятника. До журі запрошено було також І. Репіна та скульптора В. Беклеміше, а після його відмови — академіка скульптора Л. Позена.

І. Репін відразу й охоче відгукнувся на ідею спорудження пам'ятника і так писав 13 III. 1908 р. Д. Яворницькому: „Мене дуже тішить ваш „святий неспокій” з приводу пам'ятника Т. Г. Шевченкові. Безумовно, я дуже радий, коли знадоблюся до цього святого діла... Недавно мене просив Розвадовський дати малюнок для картки, яку вони призначили на збірку в користь монументу. Я зараз і послав. Темою я взяв рядки з „Кавказу” — „Спокоївку там Прометея орел карає”.

І. Репін рівнож виконав кілька начерків до проекту пам'ятника. На одному з них бачимо Т. Шевченка, прикутого до тачки. Підпис: „Ніколи не був рабом і високо цинив вартість людини в людині”. На іншому начеркові було написано: „Страстотерпцю Великому поетові чарівної України Тарасу Григоровичу Шевченкові, москаль Ілля Репін”.

Із запалом взялися до праці Михайло Ко-

ПАМ'ЯТНИК ТАРАСОВІ ШЕВЧЕНКОВІ У ВІННІПЕГУ

Біля пам'ятника делегація УНДС - Канада на Конгресі КУК влітку 1962 року. Зліва на право: О. Гундяк, М. Боровський, п-ні Є. Пастернак, Є. Пастернак, п-ні З. Плітас, П. Федоренко, С. Радчук.

цюбинський, Борис Грінченко, Микола Лисенко, В. Леонтович та І. Іжакевич. Умови конкурсу надруковано в газетах та журналах Петербургу, Лондону, Кракова та Відня. Тому, що конкурс був міжнародний, запити та прохання про інформації прийшли із Філадельфії, Барселони, Праги, Відня, Парижу, Льєжу, Берліну, Лодзі, Варшави, Будапешту, Нюрнбергу, Мюн-

хену, Риму, Кишенева, Борислава, Білостоку, Львова, Одеси, Москви та Петербургу.

Засідання журі відбулося 15 травня 1910 р. під головуванням Л. Позена. Тоді було розглянуто 64 проекти. Цікаво, що на конкурс проекту пам'ятника Олександрові II надійшло тільки 20 проектів.

Московська реакція на перше засідання журі

рі негайно відгукнулася посиленою нагілкою на Т. Шевченка та саму ідею поставлення йому пам'ятника.

„Клуб руських націоналістів”, під головуванням А. Савенка у „Кієвлянине” помістив донос такого змісту: „У справі спорудження пам'ятника Шевченкові останній, як це не дивно, по суті ні до чого. Шевченко лише привід... Насправді це навіть не пам'ятник, а політична демонстрація”.

Під впливом московських реакційних кол перший конкурс провалено. Найвизначніший проект на перший конкурс надіслав Гаврилко. Поета зображено в кобеняці та довгих козацьких шароварах, з похиленою головою. Руки на грудях. Навколо постаті поета розташовано гербів його творчості.

Основна група-композиція з п'яти фігур. У центрі символ відродження України — жіноча постать із смолоскипом. З обох боків — бійці за визволення України. Два з правого боку — сильно стискають мечі. Зліва — похилений наперед козак витягає шаблю, а дружинник цілиться з лука.

З правого боку постаменту символ Шевченкової романтики — козак обіймає дівчину. Дівчина втілення розпуки. Козак суворий і завзятий. Він піде, куди його кличе обов'язок.

З лівого боку — група сиріт. Хлопець і дівчинка в обіймах матері. Дівчина сумна. Хлопець — „неоперене орля” — майбутній борець за волю.

У четвертій групі — центральна постать гетьмана з піднятою булавою. Поруч — старий бандурист. По боках козаки, готові до бою.

Ціла композиція пам'ятника була як би переглядом історії України та її змагання за волю. Проект, як занадто „сміливий”, журі не прийняло. Це напевно знеохотило мистця та скерувало його творчу уяву на невластивий шлях, бо вже на другому конкурсі 1 лютого 1911 року М. Гаврилко одержав тільки третю премію.

Першої премії не дали нікому, а другу присуджено київському скульпторові Ф. Балавенському. За ідею до свого проекту він узяв такі рядки: „Думи мої, думи мої, Лихо мені з вами”.

Внизу пам'ятника знаходилися групи з творчості Шевченка. Перша постать кобзар, друга дівчина, третя дівчина-нянька з дитиною.

Але московська чорна сотня розпочала пропаганду і проти нового проекту. Українці плянували поставити пам'ятник на Михайлівському майдані. Проти того у „Московських Ведомостях” та в газеті „Новое Воємя” виступив А. Савенко. Також із пропагандою проти пам'ятника виступили члени „Клубу руських націоналістів”. Тому запроєктоване місце для пам'

ятника Т. Шевченкові рішенням Миської Думи з 17 березня 1911 р. віддали для пам'ятника ки. Ольги.

Для пам'ятника Шевченкові призначено інше місце, на розі вулиць Васильківської, Караваївської та Пушкінської.

Проект Балавенського не був пристосований до нового місця. Балавенський, проектуючи пам'ятник, зробив його однофронтонним. Нове місце для пам'ятника було відкрите з усіх боків.

За такої атмосфери відбувся третій міжнародний конкурс. 21 грудня 1912 року журі розглянуло 37 надісланих проектів. Не затверджено жадного. Серед проектів були праці українських майстрів — Михайла Паращука, Григорія Кузневича та інших. Навіть вдалих проектів журі не затвердило, бо вимагало „шедевра”.

Московська реакційна преса все посилювала акцію вже не тільки проти пам'ятника, але й проти самого Т. Шевченка, а зібрані гроші в сумі 120 тисяч карбованців пропонувала чи вимагала передати Червоному хрестові. Пам'ятник Шевченкові, згідно з тією пресою, мав бути символом злоби і ворожнечі до Росії. Однак українські ентузіясти завзялися пам'ятник таки поставити і в травні 1913 року оголосили четвертий конкурс.

До участі в конкурсі запрошено італійського скульптора Шіортіно, москалів — Л. Шервуда, С. Волтухіна, М. Андреева та українця — Михайла Гаврилка з Галичини.

2-го лютого 1914 року журі розглянуло 11 нових проектів. Журі визнало проект Л. Шервуда вдалим з художнього боку. Головний мотив пам'ятника була могила, що спереду і ззаду переходили в горельєфи. На першому горельєфі зображено кріпака у ярмі, чумака в степу, наймичку Катерину, утоплену дочку й матір, посередині гурток дівчат.

На другому горельєфі зображено сцени із „Гайдамаків”. Сам поет сидить у глибокій задумі.

Однак справа негайно ускладнилася, бо Об'єднаний Комітет відмовився від проекту Л. Шервуда та проголосував більшістю голосів проект італійця А. Шіортіно.

На проекті пам'ятника А. Шіортіно поет сидить на скелі у шапці та вишиваній сорочці і дивиться на постаті із своїх творів. Внизу п'єдесталу з лівого боку була панорама Дніпра, праворуч тополі, українська хата, кобзар і горельєфна група: жінка з дитиною та чоловік цілуються.

Проти задуму А. Шіортіно тепер вже знялася буря протестів спосеред самого українського промадянства. Найгостріше виступив скульптор М. Паращук. У „Кієвской Мислі” він

писав: „... На підвищенні сидить якийсь п'яний танцюрист, в шапці на потилиці... Чи це має бути Шевченко?”

В. Чаговець у тій же газеті нарікав: „... Чому ми у себе на батьківщині мусимо користуватись або Шервудом (москаль. М. К.), або Шіортіно, і врешті зупинитися на італійському, найбільш шаблонному, ярмарковому майстрі”.

М. Біляшевський, який вийшов з комітету, звернувся з такими гіркими словами до членів журі: „Вас привабили верби, хатки й тополі, знали чим вас взяти... Але сама постать поета, що неначе трохи випивши, зсунув шапку на потилицю, розлігся, виставивши гарно лошиті чоботи, нагадує вона вам поета-мученика? А група спереду, а чийсь чоботи, що виглядають з-за спини кобзаря, нагадують вам хоч щонебудь з того, чим боліла душа поета? А цілість усього пам'ятника? Пройнята вона хоч якою небудь думкою? Не можна так легковажно відноситися до діла, що доручено народом, не можна витратити гроші, зібрані копійками, на пам'ятник великого поета-артиста”.

З протестами з того ж приводу виступили петербурзькі студенти та харківські малючі.

Однак Об'єднаний Комітет не звернув увагу на гостру, але правдиву критику і запропонував Шіортіно поробити тільки деякі зміни: одягти Шевченка в кожух та змінити бокові постаті.

4-го травня 1914 року Шіортіно поробив вимагані зміни, які знову викликали протести. М. Біляшевський писав: „Тепер доручили одягти Шевченка у кожух. А що ж буде з вербою і тополями? Це ж єдине, що залишилося з усього проекту і що так імпонувало членам комітету... Шіортіно не артист, а ремісник, що має технічну вправу, але духу в свій твір вкласти не може, бо й сам його не має”.

Київська Дума врешті затвердила змінений проєкт Шіортіно. Київський губернатор дозволив виконати постанову київської Міської Думи.

З початком першої світової війни справа з пам'ятником Т. Шевченкові знову стала неактуальною. Царська окупаційна влада не могла одверто заборонити пам'ятник Шевченкові, але дозволила шовіністично та реакційно настроєним елементам суспільства розвинути попромницьку акцію не тільки проти ідеї пам'ятника, але й проти цілого українського руху.

Правдива історія пам'ятників Т. Шевченкові за існування советської влади в УРСР буде вже написана після упадку червоного окупаційного режиму.

II. ХВОРОБИ І СМЕРТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Тарас Шевченко помер відносно молодою людиною, проживши тільки 47 років.

Москва не дарувала йому виступів проти царів та їх системи. Вина за знівечене життя нашого поета і його передчасну смерть падає на москаліа.

Сам Шевченко до свого здоров'я ставився неуважно, якось навіть зневажливо, не шанував себе та рідко нарікав. Тому писати історію його хвороби не легко.

Шевченко звернувся перший раз до лікаря тільки за три місяці до своєї смерті, себто 23 листопада 1860 року.

Помер Шевченко сам. Жадних безпосередніх свідків його смерті не було. В родині нашого поета було шестеро дітей. Тарас був третьою дитиною. Мати Шевченка померла на 32 році життя. Незабаром, бо через два роки, помер і батько. Причини їх смерті не встановлені. Очевидно невимовно тяжке кріпацьке життя, злидні та журба звели у ранню могилу його батьків.

Сам Шевченко писав, що в могилу звели його молоду матір „нужда та праця”.

Дід Тараса Шевченка прожив 115 років. Хворів Тарас Григорович і до заслання. Після ж заслання його життя було суцільною мукою. Весною 1838 року у Петербурзі поет захворів, мабуть, черевним тифом. Хвороба проходила тяжко. Одужував він дуже повільно. Лежав тоді у шпиталі.

1840 року Т. Шевченко знову захворів тифом. Заразився, доглядаючи хворого Брюлова-свого вчителя.

Восени 1845 року, вже у Переяславі, Шевченко довгий час хворів, мабуть, псоротним тифом. За одужуванням був незвичайно кволий, блідий, голоса обголена.

Ці три хвороби напевне започаткували пізнішу тяжку недугу, що звала його в ранню могилу. Вони викликали дегенерацію серцевого м'яза.

Заслання цілком знищило і так уже неміцний організм поета. На самому початку з Орській кріпості він писав: „Я хворий з того дня, як привезли мене в цей край”.

1847 року поет захворів на тяжкий суглобний ревматизм. У листах до Лизогуба та Лазаревського він писав (11 грудня 1847 р.): „Восени мучив мене ревматизм”. 20 грудня 1847 р.: „Захворів я спочатку на ревматизм, тяжка недуга... Лікар, спасибі йому, допоміг трохи”. 12 квітня 1855 р. з Ново-Петровської фортеці Т. Шевченко писав до Григоровича: „Ревматизм мене швидко розладнує”.

1847 року Шевченко захворів цингою (скорбутом). У листі до Лазаревського з 20 грудня

1847 р. він скаржиться: „Напала мене люта цинга, і я тепер, як Іов на гноїщі... так мені тепер тяжко, так тяжко”.

25 лютого 1848 р. з Орська Шевченко пише Репніній: „Лякає мене теперішня хвороба-скорбут”.

Всі ці хвороби впливають на дегенерацію серцевого м'яза. До Жуковського Шевченко писав таке: „І скорбут, і казармне життя абсолютно розладнали моє здоров'я. Для мене необхідна була б зміна підсоння, але я на це не повинен мати надію. Рядових, таких як я, не переводять. Мені б хотілось у Кавказький корпус, і лікарі так кажуть. А мене посилають знову на Сир-Дарю тому тільки, що там розміщений батальйон, в який я записаний. Для мого здоров'я цей похід найбільше убивчий: нові укріплення ще не зовсім обладнані, погана вода, і життя одноманітне. Як би можна було малювати, я міг би його ріжноманітнити, хоч самому смутно”.

З Ново-Петрівської фортеці поет писав 15 червня 1853 р.: „Посивів, обліснів... старію і постійно хворію”.

30 червня 1853 року: „Я тепер зовсім лисий і сивий”.

25 вересня 1855 року поет писав Б. Залеському: „... Я повернувся з Хана-Баби, переніс сильний приступ лихоманки”.

12 квітня 1855 року поет скаржиться і констатує: „Сили і моральні, і фізичні мені зрадили”.

Колишній фельдфебель 4-го Оренбурзького батальйону, де служив Шевченко, згадує таке: „Він дуже нудьгував. Пам'ятаю, зібрались ми у Сирдар'івський похід. Попав у команду і Шевченко. До учбової солдатської амуніції він був незвичний, а про похідну й говорити нічого. Адже він у нас пільгами трохи користувався. Вирушили ми в похід. Була спека без вітру. Сонце пекло немилосердно. Навіть киргизи їхали без верхніх халатів. Тільки переправились ми через Ор і вийшли в зелений ще тоді степ, як Шевченко раптом упав у строю. Міцний був, а все ж зморила його спека. Підбігли офіцери, лікар, а ротний командир спочатку нагримав було, та побачив, що діло погане, пожалів. Поклали його на підводу й рушили далі. Скоро він видужав і децю звик”.

Умови на заслання були жахливі. До того постійна журба, поєднана із вбивчим для нього підсонням, незвичайно хутко нищили організм Шевченка.

Старшина Савічев згадує: „Я пішов до нього (1852 рік) у товаристві прапорщика Михайлова, що взявся показати мешкання Тараса Григоровича. Ми увійшли у казарму... Довга будівля з низькими нарами по обох боках, з малень-

кими, але густо порубаними вікнами майже під самою стелею. Підлога була земляна, ледве змочена для охолоди, яка ще проходила через відчинені вікна... Ми побачили в кутку людину, що лежала на нарах, заглибившись у книгу. Це і був Шевченко. Він здався мені не вище середнього росту... на голові лисина. На ліжку нетовстий матрац, накритий рядном, подушка. Взагалі не помічалось найменшого комфорту в його казармному притулку. Не було в нього ні стола, ні стільця... Поки він брав кiset, тютюн, застібав на три гудзики коротеньке парусинове пальто, я взяв з полиці одну з книг. Це були історичні драми Шекспіра”.

Далі він побачився з Шевченком взимі 1858 року: „Тараса Григоровича не можна було пізнати. Жовто-зелений, у зморшках, худий, похиюплений, убитий фізично і морально”.

Журналіст Піскунов зі слів старшини Фролова записав: „Жив Шевченко в казармах, як і всі рядові, але мав, завдяки старанням військового лікаря Нікельського, який високо цінив його талант, окрему койку, і на гірські роботи його не посиляли. У фронті завжди стояв перший з лівого флангу”.

Це дивно і прикро ствердити, але і після заслання побутові умови Шевченка на краще не змінилися.

Повертаючись із заслання, Шевченко був змушений довше затриматися у Нижньому Новгороді. Вигляд його був тоді безнадійний і знецілений. Підвищена нервовість, що проявлялася при найменших причинах, викликала у нього нестримні сльози.

Л. Пантелєєв, видавець і мемуарист, згадує про нашого поета 1860 року рівнож безнадійно: „Обличчя Шевченка цілком захопило мене... на обличчі досить набряклому, були явні сліди багато пережитого Шевченком, у тому числі й тієї немічності, яка в останні роки передчасно прискорила його життєвий кінець. Його чудові оксамитні очі, такі глибокі-глибокі темно-карі очі прикрашували все обличчя”.

Помешкання Шевченка у Петербурзі як для хворого після заслання було більше, ніж погане, — вологе, напівтемне, холодне. При тому Шевченко харчувався ненормально при відсутності всякого можливого догляду.

Шевченко жив у будинку Академії мистецтва на березі Неви до самої смерті. Він мав дві маленькі кімнатки. Одна на першому поверсі була його майстерня. На другому поверсі в одній кімнатці зосереджувалися спальня, їдальня і кабінет для літературної праці. Була вона дуже маленька, низька і вузька. Завжди в помешканні не вистачало повітря. За помешканням доглядав старий сторож Академії.

Петербурзьке повітря, гниле і вогке, в час-

тими туманами, було також шкідливе для Шевченка. Маляр Ковальов, що знав поета до заслання і після нього, був вражений поганими змінами. Колись (до заслання) це був широкоплечий, міцний чоловік із густим волоссям. Після заслання — зовсім інша людина: худий, лисий, без крозинки на обличчі. Руки просвічувалися так, що було видно кістки. Маляр мало не заплакав.

Після заслання Шевченко вже ані не вмів, ані не хотів, бо не мав енергії, піклуватися собою. Ів здебільшого у харчівнях (трахтірах) солону рибу, кількі, та пив чай. Навесні 1859 р. Шевченко ще відвідав Україну, але й перебування на батьківщині вже не могло підсилити передчасно скаліченого московською каторгою організму.

Тургенев також відчув близьку катастрофу: „У глибині потьмарених очей — писав він — билось і трепетало щось, як переламане крило на смерть пораненого птаха”. Літературний портрет Шевченка пера Тургенева очевидно відноситься до часів перед засланням: „Широкоплечий, присадкуватий, кремезний, рухи спокійні, хода статечна... Голова майже лиса, високе у зморшках чоло... густі вуса, що закривають губи... сірі очі (у інших авторів карі, М. К.) погляд яких, здебільшого сумний, іноді набував виразу ласкавого, майже ніжнього, що супроводжувався хорошою доброю посмішкою. Голос дещо хриплий”.

Зріст Шевченка за військовими документами 2 аршини 5 вершків; в іншому — 2 аршини і 3/4 вершків.

На новий 1861 рік Шевченко був уже прикутий до ліжка. Хвороба все погіршувалася. Прикінці січня Шевченка відвідав М. Лесков.

„... Зайшовши, я побачив поета. Він був одягнений у темно-бронзову свитку на червоній підшивці й сидів боком до стола. Перед ним стояла аптечна пляшечка з ліками і недопита шклянка чаю... Шевченко видався мені якимсь дивним. Він уже не міг зійти з другого поверху на перший, щоб зустріти гостя”.

„Ось пронадаю, бачите, яка ледащиця з мене зробилася?”

Він скаржився на біль у грудях і на жахливу задишку. „Пропаду”, — сказав він і кинув ложку на стіл... Я намагався його заспокоїти. Звістка про смерть 26 лютого мене приголомшила”.

Далі про поганий стан здоров'я свідчить Костомаров. 20 лютого Жемчужников просив раду літературного фонду про Шевченка. Чи не можна примістити його в лікарні.

„У нього водянка в грудях у сильній формі... медична допомога паралізується невлаштованістю життя Шевченка і будь-якого догляду

за ним... В помешканні холодно, дме з вікна... Це спричинюється до набрякання ніг і додає до існуючої хвороби простуду”.

Але клопотання Жемчужникова не було успішне. Так прийшов передостанній і останній дні життя. У суботу 25 лютого в день іменин поета, хворого відвідав Лазаревський та застав його у страшних муках. Він із-за болю у грудях не міг лежати і ледве сидів. Просив написати братові Вартоломієві, що йому дуже не добре. Муки були неймовірні. Кожне сказане слово викликало жахливий біль. Поет хотів прийняти опій, щоб втишити терпіння. Кілька разів говорив, що хоче побачити Україну. Скаржився, що не хоче вмирати. Коли прийшов лікар, Шевченко на запитання відповідав із зусиллям. Вода продовжувала наповняти легені. Агонія була тяжка. Шевченко всю ніч сидів на ліжку. Біль у грудях не давав лягти. Він то світив, то гасив свічку.

26 лютого Шевченко захотів зійти до своєї майстерні. Він сховався із напруженням у темряві незручними сходами. Зупинився у дверях, скрикнув від болю, важко впаав на поріг і помер. Смерть настала нагло.

О п'ятій годині 30 хвилин ранком 26 лютого Тараса Шевченка не стало.

Свідоцтво про смерть було коротке і скупе на слова:

„Дано се в тому, що академік Тарас Шевченко, сорока семи років від роду, давно вже хворий на органічний розлад печінки і серця... останнім часом розвинулася водяна хвороба, від якої він і помер”.

С. Петербург.

Лютого 26-го числа.

1861 року. Лікар Едуард Барі.

Т-ВО ПРИХИЛЬНИКІВ УНР В НЬЮ-ЙОРКУ

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Вітаємо Державний Центр Української Народньої Республіки і всіх її прихильників та складаємо наші найкращі побажання

УПРАВА ТОВАРИСТВА

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Радісних Великодніх Свят усім моїм Рідним, Приятелям і Знайомим в Америці й за океаном
СЕРДЕЧНО БАЖАЮ

Марія Лівницька

ВСІХ ЛИЦАРІВ ОРДЕНУ ЗАЛІЗНОГО ХРЕСТА

і всіх Побратимів-Вояків, усіх Друзів, Приятелів і Знайомих сердечно вітаю радісним

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Олександр Загредський

В 45-ті РОКОВИНИ КРУТЯНСЬКОГО БОЮ

„Тим часом ворог прорвався на Лівобережжі і треба було боронити його підступу до Києва з цього боку. Не було інших вільних частин, і тому кінено туди на стримання ворога останній вільний відділ, — Студентський Курінь. Він біля станції Крут поставив чоло ворогові, що був там в двадцяттеро сильніший. Два дні тривав завзятий бій і щойно потім удалося ворожій перевазі ЗНИЩИТИ ВЕСЬ КУРІНЬ ДО ТЛА. Встигли пробитися з оточення лише кілька вояків. На полі бою полягли 400 МОЛОДИХ ЮНАКІВ”. — Так пише з нагоди 45-ліття бою під Крутами демократичний тижневик в США у статті „Покліє Українському Геройству”.*)

В цьому ж дусі подано опис бою під Крутами в 100-му числі „Молодої України”, як значено „за матеріалами Укр. Воєнно-Історич. Інституту”, очевидно торонтського, п. н. „Кров молоді за Україну”, і те саме зустрічаємо в інших органах преси, як от в чикагівському „Укр. Житті” за 9. 11. 6. р. де також говориться про Студентський курінь та що «Триста зелених постатей» од коріння українського „старого дуба” кладе своє життя під залізничною станцією на вівтар батьківщини.”

Читаючи таке, пригадується, що писав з приводу подібного роду писань пполк. М. Битинський у іншому демократичному органі з нагоди 40-х роковин цієї трагічної події: „Багато писалось, пишеться і говориться. — писав пплк. Битинський, — що під Крутами загинув Студентський курінь весь („весь курінь до тла”, як сказано вище, Ред.) у цілому складі ніби тих 300 душ (редактор згаданого демокр. часопису додав ще сотню: 400. — Ред.) Через те, особливо глорифікується, надмірно вихваляється одних лише студентів-крутян, без уваги на інших учасників бою та на їхній високий героїзм і жертвенність. Проте, з правдивих описів, засвідчених безумовними авторитетами, бачимо, що фактично приписування усіх заслуг і чести одним студентам з їхнього куріня є неправдою і несправедливістю. Бо вже знаємо, що головний і найбільший тягар бою винесла на своїх плечах 1-ша Юнацька Військова Школа, яка і мала через те найбільше втрат. Київський Студентський Курінь не загинув увесь, бо і не міг увесь загинути тому, що у цілому складі навіть не брав участі в бою; билася лише одна його сотня, яка також не ціла загинула, а була в порядку виведена першою з лінії вогню при відступі всієї бойової групи”. **)

Мусимо беззастережно признати, що без-

*) „Народня Воля” ч. 5 за 31.1.63.

**) „Нові Дні” за вересень 1958.

сумнівним авторитетом щодо опису Крутянського бою є його керівник, сотник Армії УНР Аверкій Гончаренко. Його стаття про бій під Крутами, уміщена в ч. 9 журналу „За Державність” біля чверть століття тому, була друквана також пізніше в інших органах **), проте всі вони досі не в силі проломити той лід легковажності, з яким розповсюджуються викривлені описи цього трагічного бою серед пасивного загалу нашого суспільства.

Сотн. А. Гончаренко в тому часі був к-ром куріня „1-ої ім. гетьм. Богдана Хмельницького

Юнацької Військової школи” в Києві. Юнаки першого курсу цієї школи, в команді нач-ка її, ген.—штабу сотника Носенка ще від 8-го грудня 1917 р. від’їхали до Бахмача, дуже важли-

***) „Бюлетень УНДС в США” ч. 27 за січень, березень 1958, „Бюлетень СБУВ у Канаді” ч. 10 за січень — березень 1962. Звідки зопозичено схему бою.

вого залізничного вузла. Коли ворожа активність почала збільшуватися, командуючий військами пполк. Ю. Капкан, 22-го грудня відкликав сотн. Носенка до Києва, а на його місце призначив сотн. А. Гончаренка. „Ви призначаєтесь командантом оборони Бахмача. Большевики наступують з Харкова і Полтави. Головні сили Муравйов провадять на Бахмач. Забирайте решту Юнацької Школи. Потяг уже готовий” — наказав пполк. Капкан.

Новий командир, приїхавши 24.XII. зразу ж увійшов у бойову стичність з ворогом як в напрямі на Гомель, так і в напрямі на Ворожбу. 25.XII. він дістав повідомлення, що в його розпорядження вислано з Києва Студентську сотню, яка, в силі 115—130 людей, і прибула 27 грудня на ст. Крути. З огляду на недостатній військовий вишкіл, Студ. сотні була приділена позиція на полі бою під Крутами найменш загрожена зі сторони противника: була на лівому крилі 3-х сотень юнаків, тоді як большевики спрямували свій наступ на окруження нашого правого крила.

Студентська сотня також була першою, яка одержала наказ про відворот на вказане місце, а вже за нею сотн. Гончаренко виводив з поля бою сотні 2, 3 і 4. 1-а сотня, що була в резерві, здержувала ворога при відвороті аж до темряви, коли також приєдналася на вказаному місці до школи. При перегляді виявилось, що не було чоти Студентської сотні — до 30 людей. Вислана розвідка повернулася ні з чим, але аж пізніше вже показалося, що ця чота студентів, очевидно для скорочення дороги, із свого становища пішла на світло на ст. Крути, де вже були, або саме в той час надійшли большевики. Тут і був страшний кінець кривавої драми. Вже при похороні жертв у Києві, сотн. А. Гончаренко мав можливість на своєму братові-студентові, що був також в числі 28 жертв Студ. сотні, що большевики їх не розстрілювали, а в звірачий спосіб кололи багнетами.

Загальні втрати Крутянських героїв сягали: 250 юнаків, одна чота — до 30 людей — студентів і 10 старшин.

Михайло КУЧЕР

Зустріч цивілізацій, або: «Тату, як ти нам надокучив!»

Що таке „база” та її відсутність? „База” — основа авторитету, значення і впливу. „База” для людини — це своя держава, відповідне освіті становище у суспільстві та можливість вивити себе на широкому форумі.

„База” нашої ідеології, ідеології УНР, — уся в минулому, до того ж неуспішному. Ця ідеологія мусіла витримати і, можемо твердити, витримала ворожу, негуючу необ’єктивну критику впродовж майже півстоліття як від своїх, так і від чужих.

Не тільки наша ідеологія, але й цивілізація залишилися без бази. Ми опинилися серед американської, так званої плебейської, масової цивілізації, що чужа нашій і розрахована на масовий попит середнього „споживача”.

В масовості культури причина її успішності та підстава великих асиміляційних можливостей. Асиміляційна можливість масової американської культури величезна. Вона наказує творчій меншості знизитися до ступня „середньості”, де все дається споживачеві у напівземленому вигляді, улегченому до хуткого, недуманого травлення.

Американська культура не притягає своєю вишністю, вона не вимагає від „споживача” удосконалення для її зрозуміння та засвоєння. Така властивість американської культури свідомо, або несвідомо. Вона розрахована рівнож на великі маси європейської та неєвропейської еміграцій, що в більшості аж до другої світової

війни не приносили із собою великого інтелектуального багажу європейської або неєвропейської культури.

Європейський інтелектуал, попавши в американське оточення, коли хоче залишитися чесним із собою та вірний своїй минулій „базі”, опиняється серед безповітряного простору і не має можливості органічного розвитку. Щоби залишитися на поверхні, мусить пристосовуватися, себто бути таким, як інші і нічим не відрізнятися, або зникнути. Більшість пристосовується. Меншість — зникає.

На останню еміграцію в США прийшли три покоління: старі, середні і молоді діти. До нових умов пристосувалися найкраще діти, не обтяжені жадним минулим. Досить добре пристосувалися середні віком люди. Найгірше або й зовсім не пристосувалися старі. Вони або не могли, або не хотіли пристосуватися.

Зміна поколінь навіть за так званих нормальних умов несе із собою конфлікт батьків із дітьми. Такі конфлікти маємо у капіталістичних суспільствах заходу. США мають своїх „бітників”, „биту генерацію”. Англія має рівнож своїх не тільки в побуті („тедді бойс”), але й „сердитих молодих”, що в літературних та філософських творах завзято атакують ідеали та ідеї своїх батьків. „старих”, що творили та керували імперією, але не зуміли донести її в цілості до дітей.

Конфлікт поколінь існує навіть і в ССРСР,

тільки про нього ми знаємо занадто мало. Є в СРСР так звані „стілягі“, що протестують проти умов життя способом одягу та стилем мови і поведінки. Батьків, наприклад, вони називають „предки“ або „коні“.

Цей „рух“ не має жадних політичних ознак та амбіцій, тому режим обмежується до висміювання „стіляг“ у пресі, але до репресій не вдається. Трохи інакше конфлікт поколінь представляється у советській літературі, де невеличка група молодих письменників вимагає від мистецтва **правди**, нічого наразі не згадуючи про потребу зміни режиму. Вони закидають „старим“, що проявили себе за доби Сталіна — **брехню**.

Такий же конфлікт у не нормальних еміграційних умовах проявляється у значно більш загрозливих формах. Загрозливу форму прийняв конфлікт поколінь серед українського громадянства на еміграції. На багатьох доповідях у США, що стараються аналізувати становище на еміграції і наше завдання, необхідно виникає питання молоді. Всі докладчики, без огляду на політичну приналежність, стверджують, що українська еміграція тратить, або вже втратила молодь. Більшість промовців у таких випадках обмежується декларативними закликами. Мовляв, треба зробити все можливе, щоб об'єднати „старих“ із молодими. Коли ж доходить до рецептів та засобів такого об'єднання, то про них або не згадують, або просто обмежуються ствердженням, що вина за такий стан тільки по стороні „старих“. Чому? — бо їхні академії та відчити „нецікаві“ і не дають молодим жадних нових ідей.

Без огляду на те, хто такі закиди формулює, вони врешті зводяться до „нудности“ та „відсутности нових ідей“. Таким чином молодим наперед дається всепрощення гріхів, навіть коли вони його не просять і не хочуть.

Такий стан односторонніх обвинувачень не ефектований. Він ніяк не допомагає осмислити ті процеси, що відбуваються на еміграції, а тому й не бачить шляхів до направи.

Причини конфлікту та відсутности контакту поміж молодими і старими великі й глибокі, занадто поважні, щоби їх звести до бажання у всьому шукати тільки новості та цікавості.

Ота „новість“ і бажання тільки приємності життя сьогоднішнім днем характеризує якраз масову культуру, що все більш властива західним індустріальним суспільствам. Така культура і процеси, що з нею зв'язані, оправдані тим, що перед суспільством не стоять ультимативні негайні проблеми політичного характеру. Західні індустріальні суспільства вже здавна політично самостійні, економічно заможні і перед їх молоддю не стоять такі завдання, як, наприклад, перед українською молоддю на

еміграції. А загрозою комунізму молоде західне покоління зовсім не журиться, або таку загрозу не розуміє.

Не журиться тією проблемою і молоде українське покоління на еміграції.

„Старі“ не мають авторитету, бо у них відсутня „база“, яка матеріалізується у доброму суспільному становищі, яке відповідало б старим європейським кваліфікаціям. „Старі“ — це декларовані, матеріально вбогі, „маргінальні“ типи, що нидіють на задвірках життя та залишилися вірні тим ідеалам своєї молодості, із-за яких часто зруйнували можливість особистого щастя та втратили здоров'я. Отже — сучасні дон-кіхоти, що самі не вміли влаштуватися в житті та ще закликають до того інших.

Патріотизм, почуття обов'язку, плекання характеру, знання своєї батьківщини вже обернулися в слова, що не викликають туги, жадних асоціацій та зворушень. Однак життя навіть на теплій чужині криє в собі багато несподіванок, і той, хто від нього очікує тільки приємности та бездумного існування, може дуже помилитися.

Щождо „новости“ ідей, про яку доводиться чути при розмовах про молодь, то з тим поняттям треба поводитися дуже обережно. Нових ідей взагалі нема. Можна до певної міри говорити тільки про нові шляхи реалізації старих ідей. Тому вимоги „нових“ не мають великого значення. Наприклад, люdstvo вже дві тисячі років читає євангелію, але й досі не зрозуміло її. Ми продовжуємо говорити заходів майже півстоліття про ідеї нашого 22-го січня, і захід не зрозумів нас. Але не тільки захід. Скільки таких і серед нас самих?

Де ж вина? Чи ми такі недолугі вчителі, чи ідеї наші такі неатрактивні, не нові, несприємливі? Чи ті, до кого ми звертаємось, наша молодь, органічно нездібні їх сприймати?

Кожна ідея може загинути із двох причин: внутрішніх, бо не може реалізуватися в житті навіть за сприятливих умов, та зовнішніх — обставини унеможливають її реалізацію.

Наша ідея, ідея самостійности України не змогла реалізуватися із-за зовнішніх обставин, тому її атрактивність та життєвість мала б існувати й далі. Що **нового** до ідеї самостійности можуть додати „старі“? Чи мають запрошувати на свої академії, де присутні тіні загинулих, — циркових клоунів або танцюристок?

Що потягнуло нашу молодь до чужої культури? Напевно її масовість, легкостраивність, плинність, шукання тільки задоволення у житті й доброго матеріального забезпечення. Не ставлення собі трудних питань і життя біжучим днем.

Самі американські інтелектуали досить безжалісно характеризують свою масову культуру. Дефініція американської масової культури, яку ми навели вище, належить американцям. З нею можна погодитися. До вже наведених ознак варто додати, що американська масова культура має так зв. жіночий характер. Під тим розуміється нахил до **гедонізму**, шукання тільки задоволення, та еротичність. Еротичністю, що часто межує із порнографією, заповнено багато фільмів, книжок та журналів, що їх жадібно споживає молодь.

Наша культура, наші історичні традиції та ідеали існують тільки серед невеликої групи „старих”. Нема їх ані в теперішній УРСР, ані серед значної більшості українців на еміграції. За свою фізичну безпеку ми заплатили незвичайно дорогу ціну, бо дуже хутко позбулися молоді. Українська молодь здебільшого тільки по назві така, і до українськості за пізнього зрілого віку ледве чи вернеться. Волонтаристичні гасла та вигуки на академіях і відчитках про „віру” у „невмирущість” тут мало допоможуть. Навіть дуже свідомі батьки, що таку віру декларують при нагоді публічно, своїх дітей у тій вірі виховати вже не змогли. Не обвинувачуємо їх за те, не закидаємо їм браку добрих намірів, тільки стверджуємо сумний факт.

„Старі” не можуть прийняти закидів щодо ідей, яких вони є носіями. Однак і так зване старше громадянство у своїй більшості не може бути позитивним прикладом для молодого покоління. Бо, за малими винятками, цілком віддалося гонів за доляром. Наприклад, тільки жменька дон-кіхотів платить мінімальний податок 22-го січня. Решта — „благоденствує”. Мовчить, а коли їм нагадати, то часто й невдоволені. Мовляв, хто покликаний мене повчати?

Можна нарешті запитати про рецепт направи становища. Не є обов'язком журналістики такі рецепти давати, а коли б їх навіть дано, вони не були б обов'язкові. Можемо тільки ще раз ствердити, що наша молодь за 20 років перебування на чужині зовсім не нагадує молоді на рідних землях, от хоч би на Галичині та на Волині під польською займанщиною до 1939 року. Там рівнож не було багато позитивного прикладу „старих”. Ведучі українські політичні партії висловлювалися за співіснування з Польщею без виразного політичного пляну. А серед старих були і „порядні русини”, і малороси, і просто руськіє. Але молодь все таки формувалася, часто емоційно скрайньо, на українських патріотів.

Подібне було і з унерівською військовою еміграцією. Вийшла вона на чужину молодію. Жила, вчилася і працювала серед чужого польського, чеського, німецького або французького

оточення. Але люди потрапили залишитися українцями. Невже ж тільки тому, що культури, серед яких вони жили й доформувалися, були „вищі”, це пускали до себе? Чи були й інші причини та розуміння обов'язку?

Не все негативне можна звернути і на чужу школу. Більшість українців у Польщі до 1939 року — розумію тим Галичину та західню Волинь — вчилася у польських школах, які виховували погорду до всього, що українське, а гуманістичні науки — історія та література — ґрунтувалися на концепції роману Сенкевича — „Огнем і мечем”. Але молодь залишилась українською.

Мусимо відважно подивитися правді в очі. Наше становище набагато складніше від положення решти еміграцій. Нас на чужині майже цілковито ідентифікують з москалями. Нам закидають тісну співпрацю з москалями у будові імперії, починаючи від Петра I. Нашу вільну боротьбу називають „громадянською війною”. А бажання самостійності приписують тільки жменьці інтелігенції.

Ми знаходимося і під обстрілом жидівської преси. Для неї Україна здебільшого тільки Росія. Українські міста обернулися у російські. Українськими є вони тільки тоді, коли говориться про погроми.

Нам кажуть, що ми тільки передня сторожа без запілля, носії „музейної культури” та ідеології, традицій, які вже не існують на рідних землях. Але ми залишимося у передній сторожі до кінця, бо правда таки за нами. І про ту правду будемо продовжувати говорити. Музеї потрібні, потрібна й музейна культура, щоб не опинитися на перехрестях міжнародних шляхів обдертим, брудним циганом без роду і племені, добрим погноєм для чужих суспільств, прибитим до землі почуттям меншевартості. І будемо „надокучати” своїм і чужим. Стимули завжди належать тільки меншості.

Ми в загальному процесі боротьби цивілізації, яка тепер провадиться у глобальних розмірах. Схід бореться із заходом. Ми із заходом, хоч він нас і не визнає, і не розуміє. Може органічно нездібний зрозуміти. Ми із заходом не із-за почуття меншевартості, а як рівний із рівним.

Коли ж захід прокозтне масова культура, він ледве чи зможе противитися натискові сходу. Просто не буде бажання та аргументів.

А це не так давно було інакше. Коли нагло виявилася можливість (так тоді думали) самостійності Карпатської України, то молоді з Галичини й Волині пішли. Дехто й загинув. І не було аргументів стримати, і не було відваги їх сказати. А коли відвага була, то відвідали молоді: „коли не ми, то хто ж?”

Такого питання молодь на еміграції вже не ставить і навіть про нього не здогадується.

Треба пояснити другу частину заголовка статті: „Тату, як ти нам надокучив”. На одній із політичних доповідей у Нью-Йорку про таке оповів батько, свідомий українець. Він учив, чого сам знав, про Україну своїх дітей. Вони, коли були малі, слухали. Пізніше пішли до школи і забули батькову науку. На його намови піти на академію або відчит, відповідали: „тату, як ти нам надокучив. Ти старий, ото ж і ходи на академії та відчити, а ми молоді, то хочемо жити”.

Із питанням долі еміграції та її молоді зв'язане питання двох батьківщин. Кілька років тому це була досить популярна тема. Однак крила вона в собі так багато небезпечних моментів, що газети незабаром її покинули.

Поняття двох батьківщин розтягається не тільки на еміграцію. Мають цю проблему й українці в УССР, що рівнож розчухнулися поміж Україною та Москвою.

В УССР подвійне громадянство, що на практиці часто обертається у одно московське, дає людям певні матеріальні користи для кар'єри імперіального масштабу. Українець в УССР відчуває провінційність своєї батьківщини, її упослідженість політичну, культурну та економічну. Імперія кличе покинути конфлікт, позбутися зв'язаного з тим почуття меншвартости та стати на широкий імперіальний шлях. Із тим шляхом однак зв'язаний заник української національної окремішности. Психічні форми зв'язаного з тим конфлікту, коли вони навіть існують, для нас невідомі.

Проблему двох батьківщин має, чи власне мала, українська еміграція. „Стара” батьківщина — Україна. І „ноза” — країни нового поселення. „Стара” батьківщина, з хвилиною, коли ми перестали вірити в можливість повороту, для молодих обернулася в легенду, оздоблену етнографічними подробицями та прикрасами, але без конкретного соціально-політичного змісту.

Нова батьківщина — політично самостійна, економічно багата або й могутня, вимагає незвичайно мало, а пропонує, оперуючи старими європейськими зразками, дуже багато.

Коли ми втратили надію за свого життя повернути на батьківщину в Україну, тоді який шлях нам залишається? Що ми маємо робити для збереження злого національного масиву, не тільки активу?

Ця тема не є виключно наша, українська. Вона спільна всім емігрантам. У таких сильних і великих еміграціях, як італійська, рівнож виникає питання конфлікту поколінь та втечі молодого. Ми, українська еміграція, списали з по-

літичного активу майже цілком молоде покоління. Роблять це й інші еміграції. Але тоді ставлять надії на так зване третє покоління. Друге покоління втрачене. Воно із почуттям меншвартости відвертається від свого рідного, від його культури та мози. Але вже третє покоління серед, наприклад, італійської еміграції знову повертає до рідного джерела. Воно вже має міцну економічну базу, бездоганно володіє мовою свого оточення і починає активно цікавитися тим, чого соромилися і від чого втікали батьки. Так онук зустрічається з дідом на спільній національній базі.

Спасє нас від цілковитого утотоження з чужим оточенням відчуття своєї окремішности та своєї мети в історії. Коли будемо себе просто вважати причепкою до чужого воза, то загинемо.

Коли ми переконалися, що не можемо вернутися на батьківщину, то мусимо найкраще вжити свої сили та ідеї на новому ґрунті.

Це не є песимістичні капітуляційні настрої, і не збираємось за такі настрої, що панують серед громадянства, обвинувачувати когось, от хоч би провід. Єдине, що нас може охоронити в США та Канаді — це існування на тих територіях не розпорошено, а як національно організований колектив.

США на практиці вимагають асиміляції меншневих груп, хоч в теорії це заперечують. Канада дає найбільші можливості для самостійного існування національних груп. Залишається це тільки використати.

Не торкаємось при тому окремого питання політики. Чи може навіть сильна і організована українська національна група в Канаді робити українську політику? Себто — впливати на розвиток подій в Україні? І як це зможе, чи схоче зробити — інтерпелляціями в Об'єднаних Націях або в якийсь інший спосіб? Рівно ж не відомо, як оформляться в будучині відносини українських канадійських політиків з Державним Центром. Зараз контакту нема.

Жадна еміграція, включно із так званою уєнерівською, не має наміру творити „державу на чужині”. Наше завдання тримати ідею живою та донести її якнайдалі.

Еміграція не рівна, не однозначна еміграції. Уєнерівська еміграція по першій світовій війні була в переважній мірі військова. Під тим оглядом вона була однородна, мала одну традицію та одно завдання. Вона не була випадкова або зарібкова. „Оперувати” такою еміграцією було значно легше, як, скажемо, „другою” по останній світовій війні, де вже в таборах настала атомізація політичного життя.

Коли перша уєнерівська еміграція була суцільна, мала тривалу скалю вартостей та авто-

ритети з традиції, то цього вже про другу сказати тяжко. Вона занадто „періста” і її патріотизм дуже хутко вивітрив після виїзду з таборів для переміщених осіб. Вона незвичайно хутко обернулася в зарібкуву. Зрештою, про емігра-

ційність другої еміграції вже тепер навіть тяжко говорити, бо поважна її частина стала громадянами країн свого поселення. Таким чином ми знову торкнулися питання „двох” батьківщин.

Рецензія

ЗОСИМ ДОНЧУК: «ПЕРША ЛЮБОВ». Роман. Накладом автора. Філадельфія, 1962. Страниць 260.

Наша еміграційна, не так то вже й багата, прозова література побільшилася новим романом досить плідного письменника Зосима Дончука — „Перша любов”.

Автор, Зосим Дончук, перед тим як приступити до властивої теми роману, присвячує свою увагу деяким питанням, що пов'язані з поняттям слова любов. Розрізняє, між іншим, любов материнську, любов братню, любов товариську, любов Божу, але найбільший наголос ставить на любов, яка, за висловом автора, не знає меж етики, нехтує моральними приписами, людськими законами і т. п.

Такою є перша любов, що існує між дівчиною і юнаком.

Звідси в автора й назва роману — „Перша любов”.

Після вступних завваг, автор переходить до змальовання любовної історії героїні роману — Наталки.

Наталка, молоденька наймичка польського пана Яся, покохала Тодора і, позиривши обіцянкам його побратися з нею, віддається йому. За деякий час народжується у неї нешлюбний син Богдан. Більше як чотири роки чекає Наталка на Тодора, а той тим часом зраджує її та одружується з іншою, багатшою. Наталка в розпуці. Нарешті з великого жалю до Тодора за його зраду і, щоб трохи забути її не почуватися такою осамітненою, Наталка підлягає улесливим наполяганням пана Яся і погоджується жити з ним на правах конкубіни та користується всіма привілеями пані дому. Але й тут Наталці не щастить. Ясь жениться з полькою, а Наталку відправляють на чорну кухню. Не витримує вона таких ударів злої долі. Всіма покинута, з великої призоти заслабає на сухоти і, покинувши найми, в дорозі до рідного села помирає.

Осиротілий Богдан, маючи не сповна 12 років, залишає садибу знепавидженого пана й вирушає в дорогу в надії знайти „доброго” пана або позбутися взагалі панів та влаштувати своє життя по змозі незалежно. Після ріжних перепетій потрапляє в Одесу, де на протязі кількох років переживає всілякі пригоди, стає на-

віль провідником банди одеських босяків. Якось випадково заходить Богдан під час Служби Божої до церкви, і тут відживають, впоєні матір'ю ще з дитинства, моральні засади й віра в Бога. Богдан відвертається від босяцького життя і під час першої світової війни, 17-річним юнаком зголошується добровольцем до російської армії. Тут під впливом колишнього вчителя Демченка, приходять до національного самопізнання, а після розвалу фронту повертається в Україну, щоб захищати її від ворогів. По дорозі роззброює зі всіма одностудцями грабіжницькі банди збольшевичених москалів, але через безперервні бої з ними не може пробитися до Києва, щоб стати під прапори регулярної армії УНР.

Одного разу, виконуючи наказ уряду УНР — захопити в большевиків ешелон зі зброєю, якої Україна так потребувала, Богдан, після успішного бою на станції Христинівка, несподівано попадає в лапи чекістів. Комісар засуджує Богдана на смерть. Та під час розстрілу на глиниську, кулі чекістів лише тяжко поранили Богдана і він за деякий час приходиться до себе, а сердолюбна санітарка, довідавшись від червоноармійців про раненого Богдана, забирає його до свого приватного мешкання і опікується ним. Кінчається тим, що обоє закохуються і, по нашій військовій програній, вже як чоловік і жінка, виїжджають за кордон, щоб тут, від нікого незалежні, користатися своїм щастям.

Головна проблема, якою займається автор, — це любов.

Що, властиво, у своїй істоті є любов? У чому її сила? Де її джерело? Наталка, наприклад, за висловом автора, полюбила Тодора раптово. Що ж це є? Чи це є діяння якоїсь Вищої розумної сили, яка керує нашими почуваннями й направляє їх в певному керунку? А чи є це гра сліпих природних сил, як твердять матеріалісти?

Обмеженість наших пізнавальних здібностей не дозволяє заглянути нам у корінь цієї проблеми, і не один філософ чи письменник, розглядаючи любов під ріжними аспектами, поламає тут зуби.

Ту трудність, що пов'язана з вирішенням цієї проблеми, розуміє і наш автор і тому до якоїсь ширшої аналізи, якогось глибшого пси-

холодичного вгляду в це явище він не пускається. Він просто констатує факт — любов існує. І вся історія Наталки, а пізніше й історія Богдана та всіх другорядних персонажів, згідно з задумом автора, лише стверджує цей факт як найкраще. За своєю конструкцією роман „Перша любов” уявляє з себе, властиво, дві окремі повісті тематично досить слабо пов'язані.

Зпочатку йде трагічна історія Наталки, яка (історія) із 260 сторінок книги займає більшу частину й закінчується смертю героїні. Проблему першої любови як такої, цілеспрямовано й закінчено представив автор лише у фактах любовної історії Наталки. Всяким іншим відмінам і зовнішнім виявам любови приділено також багато уваги й місця в книзі, але все це в більшості відноситься вже до історії другого героя — Богдана. Тут різні моменти, що пов'язані з феноменом любови, виступають назагал спорадично і не так може яскраво, як в історії Наталки. Головне, що тут зустрічаємо — це елемент любови до батьківщини, як він розкривається в історії Богдана.

Роман має сентиментальне забарвлення. Мабуть не одна чутлива душа пустить і сльозу при його читанні.

Події вставлено в рамки кінця 19-го та першої чверті 20-го століття. Широкими мазками змальовано тут шляхетсько-панський побут та

зв'язані з ним соціальні відносини в Україні перед першою світовою війною. Трохи далі зустрічаємо цікаві, повні пригод, епізоди з юнацького життя Богдана: перебування його в „катакомбах” серед одеських босяків, злочинські виправи і т. п. Пізніше постають перед нами як живі, майже вже припавші пилом забуття, героїчні дії Армії УНР початкового періоду її формування. Повні напруги гостро-драматичні ситуації: зустріч Богдана із своїм батьком-більшевиком, бій під Христишівкою, невдалий для большевиків розстріл Богдана і т. п. — ці моменти приковують увагу читача. Герой роману — Богдан виступає тут всюди як індивідуально сильна постать і цілком відповідає ідеалові патріота-борця, що з любови до батьківщини не спиняється перед жадною небезпечкою, і цілість залишає глибоке враження.

Дякуючи пригодницькому характерові, підкресленням моральних чеснот та зразкам національної героїки, — історія Богдана, видана окремою книжкою, була б добрим виховним матеріалом для нашої молоді. На нашу думку, добре було б, якби згодом так сталося!

У всякому разі, добра мова й цікава фабула мають усі шанси здобути для цієї книги та її автора симпатії українських читачів взагалі.

Борис Ставінський

Фільм «Тарас Бульба»

В Америці висвітлюється зараз новий фільм американської ж продукції, у виданні „Об'єднаних артистів” — «Тарас Бульба». Назва фільму показує, що його інспіровано літературним твором Миколи Гоголя. Знавця української історії, що добивався був у петербурзькому російському уряді (але не добився) професури з історії України в київському університеті. На початку фільму теж показано відомий образ Репина — Запорожці пишуть листа турецькому султанові. А на цьому ж образі, що, за задумом Репина, мав зв'язати українські епохи, кожна постать — це портрет одного з відомих українських національних діячів 19 століття. Отже український глядач приготується побачити добрий український історичний фільм.

Та одразу, одно по однім, приходять розчарування. Спікер дає пояснення, але він нічого не говорить про Україну. В фільмі показано мапу басейну Середземного й Чорного морів із зазначенням Турецької імперії і даються пояснення про її розвиток, при чому згадується Польщу і народ, що зветься козаками, які люблять свій край, що зветься степами. Пересіч-

ний чужинець, що не знає історії України, при цьому має приходити думкою про „Росію”.

У фільмі є багато чого, що могло б бути і в доброму українському фільмі: характер Тараса Бульби, українська визвольна війна з Польщею, сильні кінні козацькі атаки — це щось, на що варто подивитися кожному українцеві; розбиття українським козацьким військом польської мілітарної сили в Україні — це щось, що кожному варто пригадати з історії. Пригадати, бо є що: Україна витримала дві навали — турецьку й польську, хоч і сама впала після того...

У фільмі показано Київ, де, за Гоголем, сини Тараса Бульби вчилися в українській Могиланській Академії — першій високій школі на просторі від Польщі аж до Японії. Московський університет мав свої початки значно пізніше, аж у 18 столітті; перший московський вчений Ломоносов, ім'я якого носить московський університет, був студентом української Академії в Києві. І як же ж якесь „щире московське серце”, десь на відповідному місці при продукції фільму поставлене, могло показати, та ще в чужині, українську Академію в Києві за тих

часів, коли в Московщині ще не було шкіл? Тому в цьому фільмі ми бачимо в Києві... польську римо-католицьку академію, студенти якої мають і польську уніформу. Самий Київ показано з церквами, що мають бані і... московської форми, яких тоді там ніяк не могло бути.

Тарас Бульба, побачивши своїх синів у польській академічній уніформі, сміється з їх чужинецької одяги. Українським козакам так само смішною здалася б і чужинецька московська одяга; але в фільмі козаків убрано і в українські козацькі убрання і в „русскіє рубашкі”, підперезані паском, в „брюках в сапоги”... Навіть Андрій часто з'являється отаким „русским парнем”, а в окремих сценах, коли Андрія убрано, як козака. Остап (у фільмі „Астап”) має на собі „косоворотку”. Коли козаки співають, не чути українських слів, але чути мотиви українських пісень; та не завжди; на одній вечірці вони співають пісню на мотив „Девка в лес, я за ними”, чути слово „водка”, зрозуміле для всіх американців і відоме їм як слово московської мови; козаки грають, як на балайках, на якихось малих струнних інструментах форми бандур; вечірка обертається у вакханалію з участю „московських цыган” (циганок)...

А клич, яким отаман скликає козаків на бій проти Польщі, і який повторюється по всій тодішній Україні й громадить нечисленні маси народного війська? Цей клич починається в устах Тараса Бульби й кочить цілим краєм: „Запарожцы! „Запарожцы!”

У фільмі говориться, що він показує події з 16 століття; в одній же сцені гетьмана загримовано під гетьмана Івана Мазепу, — постать з 18 століття, — за одним із знаних його портретів. Цей гетьман опинився без війська, коли козаки залишили його і перейшли під команду Тараса Бульби; гетьман передав військову хоругву Бульбі, а сам став проти свого війська в русі, і воно розтоптало його кінями. Треба було натягнути два століття часу, щоб мати приємність Мазепу, „изменника Росції”, розтоптати кінськими копитами. „Русскому чувству” дано також волю і в перебільшених негативних характеристиках представників римського костела — поляків.

Щось в тому антиукраїнському фільмі є спільного з деякими подібними советськими історичними фільмами — приховання українського, боротьба з польським, показування московського. І за велику фільмову фірму, що випродукувала фільм „Тарас Бульба” в Америці, залишається певне почуття сорому. І ще збільшується туга за українським Голівудом. Коли ти прийдеш? Де ти?..

Але в фільмі є і його „сіть”. Ніби минав-

шина. Та є про що подумати й тепер, коли „Схід”, що у фільмі пригадує „Росію” і який представлено у найвищій фізичній силі й військовий вправленості, розбиває „Захід” тому, що вже його „догнали”. Тарас Бульба так говорить до своїх синів перед тим як їх послати до польської академії в Києві: „Розбити Польщу ви зможете тоді, коли ви будете її знати і знати все, що знають поляки. І не раніше”. А після знищення польського війська і коли війну вже закінчено, а побідники займають Дубно, — що за фільмом не є українським містом на Волині, а польським містом на польській землі, — Тарас Бульба, на закінчення фільму, дає такий наказ: „Тепер не буде більше вбивства. Підтягніть постачання. Ми нагородимо увесь народ нашого міста!” Тут щось з чимсь перегукується... „Здесь место будет всем...”

Такий фільм міг би бути й „західним”, і „східним”. Він є західним. І можливо, — коли в ньому „водка” й інше нагадують його московський характер, і в ньому нічого не допомагають католицькі процесії з хрестами, — він є попередженням в теперішніх непевних часах... А коли б подібний фільм зробила советська кінематографія, з тою вже „клюквою”, яку там належить додати, — за нього могла б бути й премія Сталіна.

С. Нечай

З ВЕЛИКОДНІМИ СВЯТАМИ

всіх Друзів, Приятелів і Знайомих в США і за океаном
сердечно вітає радісним

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Аркадій Валійський

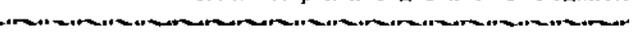
З ВЕЛИКОДНІМИ СВЯТАМИ

всіх Друзів, Приятелів та Знайомих в США і за океаном
радісним

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

щиро вітає

Ежен Приходько з Родиною

З ВЕЛИКОДНІМИ СВЯТАМИ

всіх Приятелів, Знайомих, Членів і Прихильників УНДС
та читачів «ТРИЗУБА»

радісним

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

сердечно вітають

Євгенія і Євген Пастернак

З ВЕЛИКОДНІМИ СВЯТАМИ

щиро вітає своїх Друзів, Приятелів і Знайомих
в США, Канаді й за океаном радісним

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Юліян Бачинський

До Редакції журналу «ТРИЗУБ»

Ласкаво прошу дати місце у Вашому шановному журналі таким рядкам:

В ч. 21 за січень-лютий ц. р. «Тризубу» п. М. Шраменко дає вияснення редакції газ. „Народня воля” та мені, як „авторові з «Тризубу»” (див. ч. 7 (19) за листопад-грудень м. р.) з приводу меморандуму УНРади до Організації Об’єднаних Націй. В зв’язку з цим я мушу сказати таке:

Між термінами „Совети” й „Советська Росія”, очевидно ж, існує істотна різниця: термін „Совети” стосується політичного режиму в єдиному неподільному СССР, тим часом як термін „Советська Росія” говорить про колоніальну Російську імперію. Отже, посилання на „міжнародню мову”, як це робить п. Шраменко, є невиправдане й не на нашу користь.

„Забуття” назви нашої держави, — пише п. Шраменко, — „не сталося”, бо „В багатьох інших меморандумах не раз говорилося й розповідалося...” Я дозволю собі з цим не погодитись, бо ж і кількість членів ООН останнім часом дуже збільшилась, і персональний склад представництв народів, напевно ж, не залишився беззмінним. І тому не було б гріхом, а, нав-

паки, було б дуже корисно й доцільно додати хоча б кілька таких слів: „...у формі Української Народньої (чи Демократичної) Республіки”. І це навіть тоді, коли інші завойовані Москвою держави було названо без прикметників і якщо „... йшлося в першу чергу не про це, а про підкреслення їхньої окупації советською Москвою”.

Те саме можна сказати й про вияснення справи забуття факту існування ДЦ УНР. І даремно п. Шраменко посилається на попередні меморандуми. Хвала тим попередникам! Але це, очевидно, не звільняє від доцільного поступовання нинішніх діячів ДЦ.

За вияснення — „Орган” чи „Комітет” — я можу бути лише вдячним п. Шраменкові, бо (не з своєї провини) я не знав про ту метаморфозу і тому свій „нечемний” вираз перекреслюю. Однак залишаюсь при думці, що заміна терміну „Орган” на термін „Комітет” є невиправданою й недоцільною, бо термін „Орган” — змістовний, а термін „Комітет”, — на мою думку, — знижує і навіть змінює значення й призначення установи.

І. П—ий

З УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ

НАШЕ ДЕРЖАВНЕ СВЯТО НА ЧУЖИНІ

У січні місяці щороку читаємо в українських часописах, які виходять на чужині поза Советами і їх колоніальними землями, повідомлення про звившення нашого національного прапору на ратушах міст в день 22 січня. Часом до тих повідомлень додані фотографії з актів передавання нашого прапору мерові того чи іншого американського чи канадійського міста. Читаємо про порушення справи вшанування дня української державности в конгресах двох названих країн. Часто відчувається захоплення у тих повідомленнях.

Натомість ніде не читаємо (бо немає) і фотографій не бачимо (бо нема з чого фотографувати), що всі українські патріоти, скажемо в м. Нью-Йорку, наприклад, — 22 січня з приводу українського державного свята, без огляду на те, що 22 січня припало на вівторок, себто на будний день, — до праці того дня не пішли ніхто; на своїх будинках і на вікнах своїх помешкань скрізь вивісили свій національний прапор; того самого дня відбували святочні академії в численних залах великого міста і за великої кількості присутніх українців і чужинців. Такого ми не читали і не читаємо, бо

такого ніде не було в дійсності. Не було і немає, а чи це в порядку? Чи, може, не так би воно мало бути в майбутньому? А як саме мало б бути?

А мало б бути так, при умові, що ми таки дійсно день 22 січня шануємо, — заздалегідь перед 22 січнем кожний працюючий чи на фабриці робітником, чи в Об’єднаних Націях підмітайлом, чи в ресторатії помивачем посуду, чи навіть майстром у майстерні, — попередить свого боса, що дня 22 січня він до праці не прийде і подасть причину. Панове і пані, які працюють по канцеляріях і крамницях урядовцями, — зроблять так само. Підприємці, що мають власні підприємства: лікарі, інженери, власники крамниць — повідомлять відповідним оголошенням своїх пацієнтів, клієнтів і покупців і також пояснять причини зачинення дверей у їхніх підприємствах та ординаціях в день 22 січня. У всіх цих випадках, а особливо у випадку власних підприємств, — подбати про звившення нашого прапору на дверях і вікнах лікарських ординацій, інженерських та нотаріальних бюр та власних крамниць.

Гр. Маслівець

ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ КОНЦЕРТ У НЬЮ-ЙОРКУ

У неділю 10 березня 1963 р. в Нью-Йорку відбувся Шевченківський концерт, що його влаштували спільно Комітет Об'єднаних Америк-Українських Організацій м. Нью-Йорку — Відділ УККА, і Наукове Товариство ім. Т. Шевченка в ЗДА, що цього року відзначило 90-ліття існування цієї української наукової установи. „Свобода” (за 12. III. 63) назвала цей концерт як „один з найкращих, які відбувалися в останніх роках в Нью-Йорку”, і зокрема відзначила, що надзвичайно культурну декорацію естради зладив артист-маляр В. Ласовський”.

Ми б із „Свободою” вповні погодилися, якби вона написала була, що таких Шевченківських концертів ще взагалі НІКОЛИ Нью-Йорк не бачив, та що й такої декорації ще НІКОЛИ на таких концертах не було. Думаємо, що кожний, хто на цій імпрезі побував, з нами погодиться.

Перше, що кидалося в очі і непріємно вражало глядача, — це величезне ЧЕРВОНЕ полотно на темній стіні естради, що під певним кутом спадало над погруддям Шевченка, там, де раніше ми звикли бачити або прапор, або полотнище в національних кольорах. Далі глядач завважує, що американський прапор на естраді стоїть на своєму місці, натомість на другому її кінці українського прапора нема. Його зовсім НІДЕ нема! Там, де він мав би бути, стоїть прапор у трьох кольорах міста Нью-Йорку. „Культурність декорації” ще більше увищується червоною, як і само полотнище, літерою «Н» у стилі зробленій емблемі „НТШ”, уміщеній на постаменті з погруддям Поета.

Ні американського, ані українського національних гімнів не було, а ціла програма концерту була допасована до тієї „надзвичайно культурної декорації” до тої міри, що цей концерт в цілості міг відбутися де завгодно поза залізною завісою: у Львові, Києві чи й у самій Москві. Єдине, що могло б стати цьому на перешкоді, була пісня «Ой Дніпре мій, Дніпре», але й цю перешкоду усунуто дуже легко: просто взято й виконано цю поезію Шевченка в большевицькій переробці: „Ні ПАНА, ні ляха! Ні ПАНА, ні ляха!..”

В. р. 1961, в ч. 18 „Papers - Доповіді”, вид. НТШ, голова цієї установи проф. Роман Смаль-Стоцький, пишучи про „Мазепинські традиції старої УНР”, закинув був підсоветським науковцям, що вони „— хоч політично втілили себе в УНР-івську еміграцію, — не визнали традицій УНР-івських, створених дійсними академіками ВУАН... і забрались до організації нової ВУАН, хоча в рядах їх не було ні одного академіка” (стор. 26). — Ми думаємо, що участю в

улаштуванню згаданого Шевченківського концерту в Нью-Йорку 10 березня ц. р. НТШ також зламало традиції УНР.

Нью-Йоркська „Наша Батьківщина” (ч. 13-14), пишучи про несподіваний приїзд до Ватикану Митрополита - Страдника, припускає, в зв'язку з цією подією, можливість зміни настроїв певної частини української еміграції, нової „одлиги”: що „будуть множитися ласуни-ікроїди” і взагалі „наступить поблажливе ставлення до окупантського режиму в Україні” і т. п. Чи ця остання Шевченківська імпреза в Нью-Йорку не є власне виявом отого „поблажливого ставлення”, що має зв'язок з прибуттям Митрополита Сліпого до Риму?

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ТОВАРИСТВА ПРИХИЛЬНИКІВ УНР В НЬЮ-ЙОРКУ

Дня 2 березня 1963 р., в домі під ч. 78 Іст Ст. Маркс Плейс, відбулися річні Загальні Збори Товариства Прихильників УНР в Нью-Йорку. Збори відкрив Голова Т-ва К. Марущак і привітав присутніх на Зборах Президента УНР д-ра Ст. Витвицького, Голову Представництва ВО д-ра Євгена Приходька та всіх учасників Зборів. Пан Президент, а потім і Голова Представництва ВО висловили признання Управі за її жертвенну й успішну працю, та подякували всьому членству за матеріальну й моральну підтримку Державного Центру УНР в екзилі.

На внесок К. Марущака вибрано Президію Зборів у такому складі: І. Крамаренко — Голова Зборів, Ю. Богун де Ляре — заступник Голови, М. Колодій — секретар. Усі присутні на Зборах отримали письмовий звіт з діяльності Управи та вичерпні пояснення.

Контрольна Комісія ствердила, що Управа провадила свою роботу в найкращому порядку і на її внесок уступаючій Управі відлено абсолюторію.

Вибрано нову Управу на біжучий діловий рік в такому складі:

Голова — К. Марущак, заступник Голови й організаційний референт — Б. Дзівак, секретар — М. Колодій, скарбник — Я. Балабан, фінансовий референт — М. Андре. Члени Управи: Ю. Богун де Ляре і С. Кулик; заступники — пані Н. Гаврилук і К. Рибалка. До Контрольної Комісії ввійшли: В. Діберт, І. Витвицький, З. Івасичин та заступники: І. Несенюк і М. Островерха.

~~~~~

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Усіх Співробітників, Читачів і Прихильників «ТРИЗУБА»
сердечно вітає

РЕДАКЦІЯ

~~~~~

ДУМКИ КАТОЛИКА ПРО БУДОВУ ПРАВОСЛАВНОГО ХРАМУ В ПАРИЖІ

П. ІВАН ТУРЯНИЦЯ, що перебуває на лікуванні в санаторії біля Вазах у Німеччині й утримується зі скромної допомоги німецького уряду Соціальної Опіки, замовив у Комітеті Будови Храму УАПЦ св. Симона в Парижі книгу проф. Миколи Плевака «СТАТТІ, РОЗВІДКИ Й БІС-БІБЛІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ», вплачуючи за неї 100 нім. марок, вартість двох цеглинок, призначених, як відомо, на будову Храму св. Симона в Парижі. В зв'язку з тим він написав до Голови Будівельного Комітету п. Петра Плевака декілька листів, з котрих ми нижче наводимо, за згодою автора, ширші уривки, вважаючи, що висловлені в них думки мають загальний інтерес.

При цій нагоді подаємо декілька відомостей про автора листів. П. Іван Туряниця народився 12 березня 1912 р. в селі Росіші на Закарпатті, за віровизнанням греко-католик. В Німеччині від 1939 р. Бажання допомогти своїм землякам депортованим на працю до Німеччини запровадило його в 1942 р. до табору примусової праці, де він захворів на туберкульозу. З цього приводу по війні не міг виїхати за океан. Має 6 семестрів українського електро-технікуму, де студював у 1947-50 роках. Від 1962 року в санаторії.

Ось уривки з його листів.

«Високоповажаний Пане Плевако!.. Книгу Вашого брата я замовив не лише з тої причини, що я її потребую, але у мене є ще інші мотиви. Я хотів тим продемонструвати мою абсолютну і повну солідарність з Українською Автокефальною Православною Церквою, без якої ніколи не буде української держави вповні самостійної. Сам хоч і греко-католик, але я свідомий того, що УАПЦ, мусить бути провідною зіркою нашої Київської Держави Української (підкреслення наше). Оце і є та причина, чому я хоч і прошеї не маю, але я примушений морально підтримувати всіма силами святу справу українську. Я вірю в нашу місію і від неї ніколи не відступлю. Рівнож з почуття глибокої пошани до Вашого брата славної пам'яті Миколи Плевака, бо він дійсно впав жертвою за нашу Батьківщину».

„Високоповажаний Пане Плевако! Книгу й листа від Вас я одержав, за що Вам найсерdecніше дякую. Книга мені подобається надзвичайно. Я радію нею і щасливий, що кінець-кінців маю те, що вже давно бажав собі. Такої книжки у нас дотепер не було. В цій книжці я знаходжу надзвичайно важний документ про безсмертність української нації, про одушевленість і натхнення української людини. Тепер я вже знаю, що, не маючи від Вас цієї кни-

ги Вашого брата Миколи Плевака, я був би примушений позистатися в обмежених рамках духовности. Моя радість тут без границь, бо я, читаючи цю книжку, знаходжу зовсім інший, тобто широкий і в далечінь сягаючий горизонт. Любуюсь кожним його зворотом, не говорячи про думки його, які потрібно окремо вивчати. В дійсності в тому й полягає суть його книги. Вам, Високоповажаний Пане Плевако, належить велика подяка, що спричинилися до цього благородного діла. Цей твір Вашого брата буде вічним взірцем і джерелом науки для української молоді і для кожної людини спрагленої освіти. Що-ж то є за жертва 100 нім. марок, супроти тої жертви, яку М. Плевако приніс на вівтар своєї Батьківщини. **До того ще й те, що ці гроші йдуть ще на іншу справу, яка торкається всього українства, а саме на Українську Автокефальну Православну Церкву ім. св. Симона в Парижі. Я переконаний, що і ця справа являється для кожного свідомого українця святістю (підкреслення наше).** Тим більше, що всім нам відомо, що наші церкви на Батьківщині знаходяться під страшним терором москвинів, які рівнож однаково нищать гр.-католицьких як і православних священиків, і все інше, що українським являється. Це робиться для того, щоб обезголовити українську націю. Тому нехай не буде ні одного між нами, який би відважився осторонь стояти. На місце тисяч українських москвинами розвалених церков нехай повстане Катедраль в Парижі. Якби всі принесли хоч і малу жертву, то ця проблема була би порішена нашої Батьківщини на славу. Нехай кожний зі щирою душею своєю підніметься понад свої особисті турботи і щедру данину принесе, бо всі добра на землі є проминальні, а ця справа є невмируща, як і безсмертна є українська нація».

Віримо й надіємося, що ширі й натхненні слова п. Івана Туряниці з німецької санаторії дійдуть до сердець наших людей у вільному світі.

Незабаром весь український вільний світ буде відзначати 37-мі роковини трагічної смерті Симона Петлюри. Управа Будівельного Комітету звертається з цієї нагоди до нашого Священства обох віроісповідань, щоб на Панахидах за спокій душі нашого Героя і Мученика були проведені збірки на побудову Храму св. Симона в Парижі.

Управа Будівельного Комітету

Адреса:
Comite de Construction de l'Eglise Ukrainienne
Orthodoxe Autocephale a Paris
38, Av. de l'Opera, Paris 2^e

Трохи перекладів з чужих мов

З АНГЛІЙСЬКОЇ (продовження з 20 числа):

Стефан Грем (Грагам) „ІВАН ГРОЗНИЙ“ Розділ XXI,
Помста на Новгороді

Цар у своїх мегаломанських настроях кинувся до щораз більших мордів. Він не був певним, щодо лояльності своїх підданих Новгороду і Пскова і на весті 1569 року наказав узяти заложників, що були б запорукою доброї поведінки цих міст. 500 родин було вивезено з Новгороду і Пскова до Москви. В дійсності не було ніякого ворохобництва серед мешканців цих міст, але їх громадяни мали глибокі традиції незалежності. З цих двох міст Новгород був більшим і багатшим містом, і більш гордим, а Псков був останнім князівством, прилученим до Москви. Старі новгородські родини пам'ятали, що їх місто було державою само в собі, здібною підписувати міжнародні договори з чужоземними державами. Це був „Господін Великий Новгород“. Місто мало власну традицію і легенду. Воно вважало Москву містом-височкою, так само, як пізніше Москва вважала Петербург, або ж, якщо говорити про європейські умови, щось, за що Единбург вважав Глазгов. Немає нічого бунтівничого в переховуванні місцевої традиції.

Але оба міста — Новгород і Псков мали причини до нарікань, а спеціально від часу впровадження Оприччини, однак вони були цілковито підлеглими царській волі, так, як і решта Московії. Погolosки про те, що вони ніби то переговорювали з королем Зигмунтом Августом були цілковито нісенітницею, тому що Зигмунт показався цілковито нездібним охороняти чужі міста. Московські залоги в Лівонських містах могли про це свідчити. Ще більшою нісенітницею був наклеп, що Архиепископ новгородський хотів прилучити Новгород до Литви, добровільно відступити від Православ'я і злучитися в Протестантською або Римо-Католицькою Церквою. Проте, знайшовся хтось, що підробив відповідний документ.

Очевидно, що вивезення багатьох родин до Москви спричинилося до огірчення настроїв літом і восени 1569 року. В Пскові і Новгороді журилися втратою оwoяків в той час, коли ці свояки марніли на вигнанні в Москві і чимало їх знайшлося у в'язницях та камерах тортур. Тортуровання звичайних людей було спортом не тільки царя, але й московської знаті, і забавою для дітей.

Царські фаворити, Базманов, Скуратов, Вяземський були брутальними садністами. Царський син Іван у віці 15 років брав участь в жорстокостях свого батька. Соціальна історія того часу не є докладна, тому, що кривди, вчинені над звичайними громадянами, не були в розумінні тих часів ніякою кривдою. Віддання людини на з'їздження роз'юшеним ведмедем було видовищем, що заля нього не варто було звертати увагу на поповнений злочин. Дуже рідким винятком було, коли владу не вживалося для тиранії. Варварство Івана Грозного висувається, як спеціальний релієф історії, але воно було також спонукане прикладом підданих. Абож, можна це тлумачити іншим

робом: якщо цар був жорстоким, то він був наслідуваний кожним, хто мав владу в Московії, аж до низів, до дрібного урядника—шкіродера.

Цар мусів мати якусь видиму причину, щоби покарати новгородців за зраду, і ця причина була подана цареві якимсь волоцюгою, що приніс до Москви історію про змову. Царські фаворити використали волоцюгу, що правдоподібно сам мав якісь жалі до Новгороду. Історія виглядала так, що ніби то Архиепископ і чоловік новгородські громадяни написали спільне письмо до Зигмунта Августа, пропонуючи зраду цареві. Цей лист ніби то не був ще висланий, але схований за образом св. Богородиці в Софійському Соборі в Новгороді. Іван, почувши це, негайно вислав послання в Новгород, і компромітуюче письмо знайдено на тому місці, де вказано. Факт, що підпис Архиепископа був дуже зручно підроблений, вказує на те, що хтось більш вправний ніж волоцюга Петро підготував фальсифікат. На підставі цих чуток і сфальшованого листа Іван здецидувався покарати Новгород. Він був в Александровській Слободі. Залишивши правління своєму кузинові, князеві Володимирові Александровичу, він сам плянував морд на більшу скалку.

В грудні 1569 року велика банда Оприччини, син царя Іван, багато бояр і сам цар вирушили з Александрова в карну експедицію. По дорозі до Новгороду цар вимордував мешканців міста Клін і очевидно ніхто тут не питав, чи мешканці міста Клін писали листа до короля Зигмунта, чи ні. Все було віддано вогню, насильству, мордам і грабункові. Вулиці були завалені вбитими, серед трупів було багато жінок і дітей. Царська банда ганяла скрізь, вимахуючи мечами що стікали кров'ю. Так само було в місті Твер, де Малюта Скуратов раніш замордував був митрополита Филипа.

(Далі буде)

Редакції журналу «ТРИЗУБ», усім його співробітникам та читачам, знайомим у Канаді, Аргентині, США та Європі —

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Михайло Кучеро

Сердечно вітає з Великодніми Святами редакцію „Тризуба“, всіх друзів-УНДС-івців і всіх колишніх Повертимося по зброї радісним

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Іван Склярєнко
Лондон, Канада

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

З Великодніми Святами сердечно вітають і всього найкращого бажають своїм Друзям, Приятелям і Знайомим

Віра й Іван Блудимко

напоминаючи, щоб город Нежин днем и ночью крепил есте, так и ныне жестоко напоминаю, чтоб добрый караул и опаство всякое о нем било, из местечек и из сел всех окольних всю волость, чтоб есте до единого собирали до Нежина, что неприятель жестокий и немилосердний Москва паступает безбожная с своевольники, где нікому не наровить, все мечом и огнем разоряють. Церкви Божии палять и монасири, священников и иноков и инокинь всех под меч безовсякого милосердия пускають, а сверх того над панями, добрими девицами и попадями разорение делають, груди урезають, и малим детям неспускають, образом святим очи вылупляють и пуще дале от поган починають.

Сего ради для Бога совсех сел до места згнойте для оборони; а хтоби не хотел, такових горлом карай; когда, что из Пиря... три дни добиваючи, Чер... взяли, а поприсяге вирубили... всех и огнем спалили.

То вашей милости обявя, на тот час милость Господу Богу поручаю.

Из Варви, октября 31-го дня, лета 1658-го. Вашей милости желательний приятель Григорий Гулянитский, гетман наказний Войска Запорожского.

3 лист. Комне много ласкавий пан Кобилетский!

Приказиваю вашей милости, чтоб еси послал до Вобковского как скорее до Борзни, чтоб с теми людьми, что там имеет про себе, до Нежина шол как скорее для оборони, а ваша милость посилай во все села и местечка окольние есаулов, чтоб всех гонили до Нежина, а не послушним шею утинати вели без жадного милосердия, инако не чиня, под жестоким каранем.

Дан у Варви 7 дня ноября, лета 1658-го.

Григорий Гулянитский
Гетман наказний Войска Запорожского
Подал Д. В.

ПОСВЯЧЕННЯ ПРАПОРУ

станіці Союзу Українських Ветеранів
в Міннеаполісі — Міннесота

20 грудня 1964 року в церкві св. Юрія Переможця в Міннеаполісі після св. Літургії відбулося посвячення прапора місцевої станіці Союзу Українських Ветеранів. Посвятив той прапор о. Андрій Кість, інж. та сотник Армії УНР.

Сам прапор був зроблений з важкого шовку, на малиновій стороні якого проф. Леонід Па-

Адреса редакції журналу:

Z. Iwasyszyn, 526 E. 12th St., New York 9, N. Y.

пара намалював гарний образ Архистратига Михаїла, а на блакитній п-ні Олена Стеценко прекрасно вишила Тризуб і вінок із лаврового й дубового листя навкруги його. Прапор має дуже імпозантний вигляд. Управа станіці Союзу Українських Ветеранів приносить найсердечнішу подяку п. проф. Леонідові Папарі і п-ні Олені Стеценко за їх прекрасну, мистецьку працю.

Управа станіці

ПОЖЕРТВИ

Пресовий фонд:

Г. Самосій \$ 2.00, Я. Фаргушний 4.00, І. Шабельський 3.00, Л. Доценко 2.00, М. Каплистий 10.00, П. Шпірук 10.00, Д. Глушко 2.00, С. Нечипорук 2.00, А. Дорошенко 1.00, Г. Богун де Ляре 5.00, А. Яременко 10.00, М. Тарасюк 7.00, Т-во Прих. УНРади Рочестер 10.00, В. Павленко 1.00, О. Круглий 5.00, В. Чекірда 2.00, І. Гнойовий 5.00, В. Дмитріюк 5.00, Пані М. 0.80, Н. Білинська 2.00, В. Розгін 2.00, А. Голуб 1.60, І. Винник 2.00, І. Журжа 1.00, К. Бризгун 2.00, М. Овсійко 5.00, Д. Лимаренко 2.00, І. Крамаренко 5.00, І. Гаєвський 5.00, П. Самойлов 2.00, Д. Дмитренко 12.00, Е. Зубенко 24.00, о. М. Рибачук 7.00, І. Драбатиї 10.00, Д. Каницький 2.00, О. Козловський 2.00, З. Івашишин 10.00, О. Зюбан 1.50, Г. Самосій 4.00, М. Чернокосинський 20.00.

Допомоговий фонд:

А. Мирошніченко 12.00, І. Гнойовий 2.00, В. Дмитріюк 3.00.

Усім жертводавцям щиро дякуємо.

Редакція

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ І ЧИТАЙТЕ

двомісячник

„ТРИЗУБ”

6 рік видання

Орган Української

Національно-Державної Думки

Видав. Укр. Національно-Державний

Союз в США (УНДС).

Редагує Колегія.

Річна передплата \$ 3.00.

Передплату приймають Відділи УНДС,
а також і фінанс. референт, під адресою:

**E. Zubenko, 330 E. 15th St.,
New York 3, N. Y.**